

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

ИЗВЕШТАЈ ОД ПРОЕКТОТ НАБЉУДУВАЊЕ НА СУДСКИ ПРЕДМЕТИ
ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА
СПОРЕД НОВИОТ ЗАКОН ЗА КРИВИЧНА ПОСТАПКА

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

Скопје, декември 2015 година

Проектот е финансиран од страна на Стејт Департментот на Соединетите Американски Држави - Амбасадата на Соединетите Американски Држави во Скопје, Биро за меѓународна борба против наркотици и спроведување на законите

Содржината и заклучоците во оваа публикација не ги претставуваат ставовите на Амбасадата на Соединетите Американски Држави во Скопје, Бирото за меѓународна борба против наркотици и спроведување на законите.

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈА

Издавач: Коалиција на здруженија на граѓани
„Сите за правично судење“
Ул. Македонија 11/2-10, 1000 Скопје
Тел/Факс: +389 2 6139874
E-mail: contact@all4fairtrials.org.mk
Web: www.all4fairtrials.org.mk

За издавачот: д-р Мирјана Иванова Бојациевска,
Претседателка

Автор: м-р Александра Богдановска
Извршна Директорка

Уредник: м-р Александра Богдановска,
Извршна Директорка

Имплементатор: Коалиција „Сите за правично судење“

Соработници: Даниел Митковски,
Проектен асистент

Адв. Натали Петровска,
Адв. Владимир Андреевски,
Борче Гавриловски,
Мишел Силјановски,
Набљудувачи

Дизајн и печат: Графохартија

Тираж: 100

СПИСОК НА НАЈЧЕСТО УПОТРЕБУВАНИ КРАТЕНКИ

ГРЕКО Мониторинг група на држави против корупција при Совет на Европа

ЕКЧП Европска конвенција за човекови права

ЕУ Европска Унија

ЗКП Закон за кривичната постапка

КЗ Кривичен Законик

МВР Министерство за внатрешни работи

МПГПП Меѓународен пакт за граѓански и политички права

ОЈО Основен Јавен Обвинител/Обвинителство

РМ Република Македонија

СОДРЖИНА

БЛАГОДАРНОСТ	2
ВОВЕД	3
ЗА КОАЛИЦИЈА “СИТЕ ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ”	8
1. ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	9
1.1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	9
1.2. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	11
1.3. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	12
2. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈАТА	15
2.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ	15
2.1.1. Оцена на обвинител акт	17
2.1.2. Примена на скратена постапка	18
2.1.3. Подготовки и услови за одржување на главната расправа	19
2.1.4. Воведен говор	21
2.1.5. Поука за правата и признавање на вина	23
2.2. ДОКАЗНА ПОСТАПКА	25
2.2.1. Редослед на изведување на доказите	25
2.2.2. Директно, вкрстено и дополнително испитување	26
2.2.3. Дозволеност на прашањата и приговори	30
2.2.4. Испитување на обвинет	32
2.2.5. Начин на изведување на писмени и материјални докази	33
2.2.6. Начин на регистрирање на текот и изведувањето на доказите	34
2.3. СТАНДАРДИ ЗА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ	35
2.3.1. Еднаквост на оружјата	36
2.3.2. Јавно судење	36
2.3.3. Непристрасно судење	38
2.3.4. Пресумпција на невиност	39
2.3.5. Права на обвинетите лица	40
3. АНАЛИЗА НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА	43
4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	49
4.1. ЗАКЛУЧОЦИ	49
4.2. ПРЕПОРАКИ	52
5. РЕГИОНАЛНА И СУДСКА ПРАКСА - ГЕНЕРАЛНИ ПРЕПОРАКИ	53
6. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	57

БЛАГОДАРНОСТ

Почитувани,

Коалицијата “Сите за правично судење” ви презентира уште една Анализа од проектот “Набљудување на судски предмети од областа на организираниот криминал и корупција според новиот Закон за кривичната постапка”, која е фокусирана на прашањата што ја третираат проблематиката на борбата против организираниот криминал и корупцијата како и примената на новиот Закон за кривичната постапка.

Во анализата се сумирани податоците од мониторирањето на предметите од областа на организираниот криминал и корупција пред Одделението за организиран криминал и корупција, предмети од значење за јавноста и избран примерок од останати коруптивни предмети, а со тоа е остварена целта на проектот - да се зајакне независноста, ефикасноста и непристрасноста на македонското судство во борбата против корупцијата и организираниот криминал и да се придонесе кон соодветна имплементација на кривично – правните реформи со главен фокус на новиот ЗКП.

Одговорното лице за координација на проектните активности, анализирање на добиените податоци и во најголем дел изработка на анализата е извршната директорка - Александра Богдановска, која безрезервно ги заслужи позитивните критики. Целокупниот процес беше несебично помогнат со професионалниот ангажман на проектниот асистент Даниел Митковски, посебно во делот обработка на дата - базата, како и на набљудувачите/ките кои беа директно вклучени во следењето на предметите и без чиј придонес оваа анализа би била нецелосна.

Би сакала да изразам особена благодарност до Стејт Депарментот на Соединетите Американски Држави - Амбасадата на Соединетите Американски Држави - Бирото за меѓународна борба против наркотици и спроведување на законите, чии сугестии во текот на реализацијата на проектните активности дадоа квалитетен придонес кон финалниот производ на проектот, како и за финансиската поддршка од нивна страна без која имплементацијата на овој проект не ќе беше можна.

*д-р Мирјана Иванова Бојациевска
Претседателка на
Коалиција “Сите за правично судење”*

ВОВЕД

Корупцијата е и натаму глобален сериозен проблем секаде во светот, кој ги поткопува институциите и демократските вредности, владеењето на правото и правната држава. Сите светски експерти во областа на борбата против корупцијата во своите обраќања кога истакнуваат примери на корупција од своите земји или компаративно од други земји, користат сегашно време бидејќи никој за корупцијата не може да зборува во минато време. Таа едноставно е неискоренет проблем на сите современи општества.

Борбата против корупцијата е долготраен и постојан процес бидејќи корупцијата секогаш добива нови димензии, се јавува во нови облици какви што оние кои се борат против неа не можеле да предвидат, па соодветно на тоа ниту да го превенираат нејзиното појавување. Некои добри познавачи корупцијата ја споредуваат со вирус, а при секој обид да се сузбие или искорени корупцијата, таа се однесува како вирус кој мутира, добива пострашен и покомплексен облик и потешко станува справувањето со неа. Затоа, најчесто препораките кои се однесуваат за борбата против корупцијата повикуваат на темелни, истовремени и организирани дејствија на повеќе нивоа во државата и од повеќе страни со цел таа да може да биде искоренета. Оттука, неопходен е организиран пристап помеѓу сите чинители, односно државните институции, граѓанските организации и бизнис заедницата со цел организирано да се делува против корупцијата и да се постигнат одржливи решенија.

Овие прашања се акцентирани и во клучните документи односно Итните реформски приоритети поставени од Европската Комисија¹, Пристапниот дијалог на високо ниво помеѓу Република Македонија и Европската комисија², Извештајот на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2015 година³ и во Препораките на групата на искусни експерт за системските прашања за владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриени во пролетта 2015 (воедно познати како Извештајот на Прибе)⁴.

Препораките на Прибе потсетуваат дека Република Македонија како земја со кандидатски статус за членство во Европската Унија мора да ги почитува

¹ Urgent Reform Priorities For The Former Yugoslav Republic Of Macedonia, June 2015, www.ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

² Петти состанок на Пристапниот дијалог на високо ниво меѓу Република Македонија и Европската комисија, 18.09.2015

³ Progress report Macedonia 2015, www.wbcrti.info/object/document/14557/attach/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

⁴ The former Yugoslav Republic of Macedonia: Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015, www.ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

европските вредности, а меѓу нив посебно ги издвојува демократијата, еднаквоста и почитувањето на човековите права, како и владеењето на правото⁵. Затоа, исполнувањето на суштинските стандарди за демократско владеење, обезбедување на транспарентноста во јавните прашања, гарантирањето на слободата на медиумите и борбата против корупцијата се третирали како највисоки цели во секоја од сферите на кои се фокусираше групата експерти предводена од Прибе.

Извештајот истакнува дека покрај скандалот со следењето на комуникациите кој ги отвора специфичните прашања од политичката криза, корупцијата останува најсериозен проблем со кој се соочува земјата. Затоа, борбата против политичката корупција треба да стане врвен приоритет на земјата.

Општа констатација, не само во делот на корупцијата, е дека постои значителна празнина помеѓу законодавството и неговата примена која мора итно да биде согледана и надмината. За спроведување на препораките од извештајот на Прибе, самиот извештај наведува дека ќе биде потребна политичка волја и одлучност да се воочат недостатоците и да се направат промените. Токму затоа, сите институции треба да ја преземат својата одговорност согласно своите надлежности.

Како и до сега, корупцијата најде свое место и во Извештајот на Европската комисија за напредокот на Република Македонија за 2015 година.⁶ Иако во извештајот стои дека Република Македонија има ниво на подготвеност во борбата против корупцијата, со тоа што ја има утврдено потребната законска и институционална рамка и развива евиденција за заштита и гонење, сепак се наведува дека нема постигнато напредок во однос на идентификуваните нерешени проблеми. Корупцијата си го задржува приматот на широко распространета.

Во Извештајот како главни причини за несоодветното справување со корупцијата се наведуваат недостатокот на политичка волја и политичко мешање во работата на релевантните тела. Се бараат не само проактивни напори од страна на телата за спроведување, регулаторните и надзорните тела, туку исто така и политичка волја на сите други учесници, за да им овозможи да ги извршуваат нивните функции целосно.

Ова од причина што се покажа дека корупцијата е толку нерешливо прашање за кое иновативните пристапи за нејзино разбирање и намалување сè уште не даваат резултати кои ги задоволуваат очекувањата. Изгледите за пристап кон ЕУ за земјите од регионот иако далечни, обезбедуваат рамка и дејствување, но сепак засегнатите страни на локално ниво и особено граѓанското општество се оние

⁵ Ibid.

⁶ Progress report Macedonia 2015, www.wbcrti.info/object/document/14557/attach/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

кои можат да покажат резултати во борбата против корупцијата. За да се постигне тоа неопходна е дијагностицирање и разбирање на корупцијата и согледување на празнините кои постојат во владеењето на регионот како основен предуслов за антикорупциски политики кои се базираат на знаење.

И понатаму останува неспорното дека корупцијата е многу сложена комплексна појава која се појавува како самостоен облик на криминалитет, но и како метод за вршење на најсложените негови облици. Постоечкиот Кривичен Законик ги казнува активните и пасивните форми на корупција низ сите нивни појавни облици во јавниот и во приватниот сектор, активното и пасивното вршење на влијание, преку незаконското збогатување до злоупотребата на финансиски средства за финансирање на кампањи итн. За сторителите на овие кривични дела КЗ предвидува затворски казни кои се во опсегот од минимум 6-шест месеци до максимум 10-десет години. Во пракса, највообичаените казни кои се изречени се оние од три до четири години, но тоа не значи дека не се изрекуваат и оние потешките од 8-10 години, во зависност од посебностите на случајот и индивидуалните особини на сторителот на кривичното дело.

Во спроведувањето на КЗ, по повеќето предмети за корупција постапува Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Од 2007 година тоа има посебна надлежност во однос на корупцијата во јавниот сектор, како и организираниот криминал, додека по предметите за корупција во приватниот сектор постапуваат основните јавни обвинителства низ земјата. Новиот ЗКП кој се применува од декември 2013 година има за цел зајакнување на улогата на јавниот обвинител во предистражната фаза и подобрување на капацитетот за справување со сложени случаи на организиран криминал и корупција. И покрај многуте активности преземени за новиот систем да се подготви за влегување во сила, капацитетот на службата на ОЈО не е од такви размери да може брзо и ефикасно да се справи со сите поднесени барања за спроведување истраги.

Затоа, при откривањето, прогонот и пресудувањето секогаш се добива во вредност преку искажаните активности на органите на прогонот и судско следење преку пресудите на судовите со воочување на промените во феноменолошките карактеристики и следење на динамиката со која се појавува. Сепак, останува тврдењето дека концептот на превенција мора да се заснова врз научно верификувани сознанија за феноменологијата и етиологијата и научна верификација на средствата, методите, инструментите на делување во насока на спречување, сузбивање и превенирање на криминалитетот од страна на органите на кривичниот прогон. Фактот што кривичните дела Злоупотреба на службената положба и овластување и Измамите доминираат во овој вид криминал, како да упатува на заклучок дека останатите коруптивни кривични дела ретко се извршуваат во реалноста или оперативната способност и капацитети на органите на прогонот овозможуваат ефикасно справување само со овие два вида кривични дела. Затоа пристапот на виктимизација базиран на истражувања при што се применува

системот на следење на корупцијата дава единствена проценка врз основа на добиените податоци од следењето на судските предмети за напредокот во борбата против корупцијата. При тоа се добиваат податоци вредни за споредба на националното законодавство и институционалната практика во поголем број области кои се вклучени во борбата против корупцијата и меѓународната соработка.

Сите земји соочени со овој проблем имаат усвоено некаков стратешки документ во кој е содржан нивниот генерален пристап за спречување на корупцијата. Иако постојат разлики меѓу земјите, спроведувањето на овие документи генерално е отежнато заради недоволни ресурси и заложби од повисокото владино ниво. Друг проблем е изработка на стратегии со опфаќање на сите можни аспекти на корупцијата и давање приоритети преку промена во пристапот кон антикорупцијата, промена на фокусот од ситна корупција кон крупна и во однос на казнувањето на крупната корупција. Клучни предизвици за антикорупциската политика на регионот се да се затвори јазот во спроведувањето и да се продолжи со следење на менливите манифестации на корупцијата а истовремено да се одржува регулаторната стабилност, како и да се избегнат чести промени во судството. Денеска судството е ефективно зафатено од корупцијата како и другите гранки на власт. Не е за запоставување фактот дека јавноста нема високо мислење за судството а тоа пред сè се должи на немање транспарентност и отчетност што е значаен фактор за таквите оценки. Но, неспорно е дека капацитетот на судството во регионот во спроведување на антикорупциското законодавство особено во однос на политичката корупција е поткопан од голем број проблеми кои имаат кумулативно влијание. Тука би ги истакнала сложеноста на кривичното гонење на извршителите на ваквиот вид кривични дела, недоволните капацитети, ниската професионалност, претрупаниот обем со работа немање механизми и слично.

Правната рамка за спречување на корупцијата е предвидена со Законот за спречување на корупцијата. Во следниот табеларен преглед се прикажани сите закони и стратешки документи кои ги содржат одредбите за борбата против корупцијата во сите нејзини појавни облици.

Правна рамка:

- Кривичниот законик
- Законот за спречување на корупција од 2002 година (кој опфаќа анкетни листови)
- Законот за спречување на конфликти на интерес од 2007 година
- Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер од 2006 година
- Законот за лобирање од 2008 година.
- Конвенцијата на ОН против корупцијата од 2007 година и
- Конвенциите за кривично и граѓанско право на Советот на Европа од 2002 и 2003 година

Стратешки документи:

- Државна програма за превенција и репресија на корупцијата со акционен план од 2003 година
- Анекс на Државната програма за превенција и репресија на корупцијата – Мерки за превенција и репресија на корупцијата во рамки на локалната самоуправа со акционен план од 2005 година
- Државна програма за превенција и репресија на корупцијата со акционен план од 2007 година
- Државна програма за превенција и намалување на појавата на судир на интереси со акционен план од 2008 година
- Државна програма за превенција и репресија на корупцијата и Државна програма за превенција и намалување на појавата на судир на интереси со акционен план 2011 -2015 година
- Државната програма за превенција и репресија на корупцијата и превенција и намалување на појавата на судир на интереси со Акционен план 2016-2019

Оттука, како генерална препорака која се насетува и во посебните делови на оваа анализа е дека органите на прогонот и судиите мора да ги искористуваат и најдобрите меѓународни практики особено во процедурите за санкционирање и на механизмите за отчетност на национално и прекугранично ниво.

*д-р Мирјана Иванова Бојациевска
Претседателка на
Коалиција “Сите за правично судење”*

ЗА КОАЛИЦИЈА “СИТЕ ЗА ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ”

Коалицијата на здруженија на граѓани “Сите за правично судење” – Скопје претставува организација во која членуваат 14 граѓански организации од целата територија на РМ и тоа:

Прва детска амбасада во светот Меѓаши – Скопје, Граѓанска асоцијација МОСТ – Скопје, Младински образовен форум МОФ – Скопје, Младински културен центар МКЦ – Битола, Асоцијација за демократска иницијатива АДИ – Гостивар, Совет за превентива против малолетничка деликвенција СППМД – Кавадарци, Здружение за советување лекување реинтеграција и ресоцијализација ИЗБОР – Струмица, Здружение за правата на ромите ЗПР – Штип, Здружение за правата на детето ЗПД – Скопје, Граѓански информативен центар ГИЦ СПЕКТАР – Штип, Хуманитарно добротворно здружение на ромите ХДЗР МЕСЕЧИНА – Гостивар, Здружение на тиквешки роми ЗТР – Кавадарци, Ромски едукативен центар РЕЦ АМБРЕЛА – Скопје и Здружение на граѓани МУЛТИКУЛТУРА – Тетово.

Мисија

Следење на почитувањето на човековите права и слободи, особено на меѓународните стандарди за правично судење, преку разни форми на дејствување во настојувањето да се зголеми нивото на нивното имплементирање, да се иницираат институционални и правни реформи, како и да се поврати довербата на граѓаните во судството и другите институции на системот.

Визија

Мокна и стабилна организација, двигател и партнер на институциите на системот во настојувањето Република Македонија да се издигне како земја во која целосно ќе се почитуваат човековите права и слободи, со посебен акцент на стандардите за правично судење, како елементарен услов за интегрирање во Европската Унија.

Цели на Коалицијата

- Да го зголеми почитувањето на стандардите за правично судење пред домашните судови;
- Да ја воспостави јавната доверба во правниот систем и судството воопшто;
- Да ги идентификува наследените проблеми во судскиот систем и да укаже на потребата за правна и институционална реформа;
- Да ја запознае јавноста со стандардите за правично судење и да ја засили довербата на граѓаните во функционирањето на судскиот систем;
- Да ги намали можностите за несоодветен третман на страните во спорот од судиите и другите учесници во постапката.

1. ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Корупцијата претставува еден од најраспространетите облици на криминал, кој остава сериозни и длабоки последици кои водат кон ерозија на севкупниот економски, политички и општествен систем.⁷ Со корупцијата, истовремено, се нарушуваат човековите права и вредности и се поткопува човековото достоинство. Корупцијата е присутна не само во границите на една држава, таа е присутна и во глобални рамки, а нејзиното разорно дејство е особено големо за земјите во транзиција и земјите во развој. Поради тоа потребно е преземање на конкретни мерки за справување со овој проблем.

Борбата против корупцијата и организираниот криминал се наоѓа високо меѓу приоритетите на државите и на агендите на многу меѓународни и регионални организации, вклучително на Организацијата на обединетите нации и Советот на Европа, кои имаат усвоено голем број на декларации и конвенции со цел превенирање и сузбивање на корупцијата како посебен вид криминал и сложен општествен феномен. Покрај тоа што борбата против корупцијата во светски рамки е приоритет во светот, кај нас истата е ставена на петто место од приоритетите.

Во рамките на ОЈО кај нас постои посебно Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Истото има надлежност да постапува за кривични дела извршени од структурирана група од три или повеќе лица, која постои одреден временски период и дејствува со цел да изврши едно или повеќе кривични дела за кои е предвидена казна затвор од најмалку четири години, со намера директно или индиректно да се стекне со финансиска или друга корист. Основниот елемент во дефинирањето на организираниот криминал е истиот да биде сторен во група и да групата свесно со намера извршува криминални дејствија за да може да се стекне со одредена корист. Во дефинирањето на организираниот криминал се вклучени и кривични дела извршени од структурирана група или злосторничка организација, како и за кривичните дела Злоупотреба на службената положба и овластување, Примање на поткуп од значителна вредност, Противзаконито посредување, Неовластено производство и пуштање во промет на наркотични дроги, психотропни супстанции и прекурзори, Перење пари и други приходи од казниво дело од поголема вредност, Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста, Давање поткуп од значителна вредност, Незаконито влијание врз сведоци, Злосторничко здружување, Терористичка организација, Тероризам, Трговија со луѓе, Криумчарење на мигранти и за другите

⁷ Миленковиќ Темелковска Тања, Судската ефикасност во заштита на човековите права во предметите од областа на корупцијата, Скопје 2011

кривични дела против човечноста и меѓународното право од КЗ, независно од бројот на сторителите.

Постојат повеќе форми на организираниот криминал, зависно кој го спроведува и во која област. Во таа насока кривичните дела се групираат во организирани облици на трговија со дрога, организирани облици на трговија со луѓе, организиран економско финансиски криминал. Организираниот економско финансиски криминал е директно поврзан со коруптивни дејствија, а согласно анализата за Потребата од следење на судски предмети од областа на корупцијата, корупцијата се дефинира како злоупотреба на сопствената или нечија друга положба или функција со цел остварување на профит, добивање предност или добивка за него/неа од страна на другите.⁸

Коалицијата „Сите за правично судење“ осма година по ред имплементира проект чија реализација се базира на набљудување на судски предмети од областа на организираниот криминал и корупција. Потребата за мониторирање на кривичните дела од организиран криминал и корупција датира уште од 2007 година, кога беше спроведена пилот фаза за “Проценка од потребата за развој на програма за набљудување на судски постапки во врска со корупцијата во Република Македонија” и како резултат на тоа во 2008 година започна со набљудување на предмети од областа на организираниот криминал и корупција.

Во рамките на овој пилот проект беше извршено дефинирање на криминалните дела поврзани со корупцијата од аспект на легислативата и судската пракса. Финалното дефинирање лоцираше 24 кривични дела кои се во непосредна корелација со корупцијата и тоа *Поткуп при избори и гласање, Измама, Измамување на купувачи, Невластено примање на подароци, Лажен стечај, Предизвикување на стечај со несовесно работење, Злоупотреба на постапка за стечај, Оштетување или повластување на доверители, Перење на пари и други приноси од казниви дела, Измама при работење со хартии од вредност и удели, Оддавање и неовластено прибавување на деловна тајна, Злоупотреба на службената положба и овластување, Проневера во служба, Измама во служба, Послужување во служба, Примање на поткуп, Давање на поткуп, Противзаконито посредување, Прикривање на потекло на несразмерно стекнат имот, Оддавање на службена тајна, Злоупотреба на државна, службена или воена тајна, Фалсификување на службена исправа, Противзаконска наплата или исплата, како и Незаконито влијание на сведоци.*

За времетраење на осумгодишното мониторирање од страна на Коалицијата на предмети од областа на организираниот криминал и корупција, паралелно се одвиваше и процесот на судски реформи во Република Македонија.

⁸ Анализа за Потребата од следење на судски предмети од областа на корупцијата, проф д-р Љупчо Арнаудовски, Доцент д-р Слаѓана Тасева, Сузана Салиу, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2007 година.

Како резултат на овој процес најголемата судска реформа во македонското законодавство се однесува на новиот ЗКП. Имено, со новиот ЗКП се внесоа повеќе промени кои ќе бидат разгледани поединечно понатаму. Како најголема клучна промена е напуштањето на инквизиторскиот модел и примената на акузаторниот модел.

Поради сè уште актуелната потреба од мониторирање на предмети од областа на организираниот криминал и корупција како и борбата на државата против организираниот криминал и корупција и во текот на 2015 година, Коалицијата “Сите за правично судење” спроведе проект за следење на овие случаи. Процесот на мониторирање се одвиваше на начин што акцентот беше ставен на начинот на спроведување на кривичната постапка, односно должината на самата постапка, причините за одлагање на истата, правото на одбрана за време на постапката и другите параметри кои ја утврдуваат судската ефикасност во борбата со организираниот криминал и корупцијата, примената на стандардите за фер и правично судење како и примената на новите одредби од ЗКП.

1.2. ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Основната цел на проектот, но и на самата анализа е да се зајакне независноста, ефикасноста и непристрасноста на македонското судство во борбата против корупцијата и организираниот криминал и да се придонесе кон соодветна имплементација на кривично – правните реформи со главен фокус на новиот ЗКП.

Во набљудуваните предмети беа опфатени кривичните дела *Детска проституција, Неовластено производство и пуштање во промет на дроги, психотропни супстанции и прекурзори, Измама, Измама при добивање кредит или друга погодност, Изнуда, Лихварство, Прикривање, Присвојување на добра под привремена заштита или културно наследство или природни реткости, Отуѓување на културно наследство од особено значење во државна сопственост, Перење пари и други приходи од казниво дело, Криумчарење, Злоупотреба на службена положба и овластување, Примање поткуп, Давање поткуп, Фалсификување на службена исправа, Незаконито влијание врз сведоци, Фалсификување исправа, Злосторничко здружување, Неовластено изработување, држење, посредување и тргување со оружје или распоркувачки материји, Трговија со луѓе, Криумчарење на мигранти, Организирање на група и поттикнување на извршување на делата трговија со луѓе трговија со малолетно лице и криумчарење на мигранти, Криумчарење на дете, Учество во толпа што ќе спречи службено лице во вршење на службено дејствие, Загрозување на безбедноста на сообраќајот, Насилство спрема претставници на највисоките државни органи и Шпиунажа.*

Коалицијата првично започна со мониторирање на предмети пред Одделението за организиран криминал и корупција согласно целта на проектот,

бидејќи овој дел се одвиваше во најдобар правец односно сите предмети според новиот ЗКП пред Одделението беа мониторирани, одлучивме да го прошириме мониторирањето и врз предмети кои се од значење на јавноста како и останати коруптивни дела а се со цел да се зајакнат наодите во оваа анализа. Следењето на проблемите со корупцијата и организираниот криминал, но и потребата од обезбедување на судска независност беа потенцирани во неколку извештаи на ГРЕКО за Република Македонија⁹. Во оваа насока е и Извештајот за напредокот на Република Македонија од 2015 година каде беше посочено дека постигнато е одредено ниво на подготвеност. Законодавните и институционалните постигнувања беа, сепак, во сенка поради недостаток на политичка волја и политичко мешање во работата на надлежните органи, особено во случаите на високо ниво. Сè уште треба да се воспостави евиденција на ефикасно гонење, особено за корупција на високо ниво. Но, сепак не е направен никаков прогрес во последната година на идентификуваните проблеми и корупцијата сепак останува широко распространета.¹⁰

1.3. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Како што беше наведено во Извештајот за напредокот на Република Македонија постои потреба од проактивно, подобро координирано и ефективно спроведување на законот за да се обезбеди дека предметите на корупција, вклучително и оние на високо ниво, се соодветно истражени, гонети и казнети, вклучувајќи ги и заплenuвањето и конфискацијата на средства. Потребна е континуирана евиденција на конкретни резултати во оваа област. Потребни се подобрувања во собирањето податоци и достапноста за подобрување на транспарентноста и да се поддржи следењето на спроведувањето на антикорупциските политики.¹¹

Во насока на сите досегашни препораки, а посебно на последниот Извештај за напредокот на Република Македонија останува уште многу да се направи во однос на јакнењето на капацитетите и подигнување на свеста на граѓаните. Релевантните тела за борба против корупцијата треба да бидат проактивни и да се фокусираат на системски проблеми. Довербата на јавноста во нивната ефикасност и независност треба да се подобри за да ги поттикне граѓаните да се спротивстават

⁹ Четврт круг на евалуација - Превенција на корупцијата кај членовите на парламентот, судиите и обвинителите,
www.pravda.gov.mk/documents/Izvestaj%20na%20GRECO%20za%20eval%20na%20RM_Cetvrt%20kru%20g_mk.pdf

¹⁰ Progress Report Macedonia 2015,
www.wbcrti.info/object/document/14557/attach/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf

¹¹ Ibid.

и да ја откријат корупцијата, како и со поголема независност на судството и слобода на медиумите да се зајакнат анти - корупциските напори.

Главна цел на истражувањето е преку податоците добиени од набљудуваните предмети да се влијае врз зајакнувањето на независноста, ефикасноста и правичноста на судството во борбата против организираниот криминал и корупција, како и да се даде придонес во соодветната имплементација на судските реформи, согласно стратешките документи на РМ за интегрирање во ЕУ. Имено, тргнувајќи од штетните последици на корупцијата и организираниот криминал истражувањето треба да даде слика за текот на постапките за овој вид на кривични дела, односно да покаже детална анализа за фазите во постапката преку која ќе се утврди судската ефикасност со новите законски решенија за кривичната постапка, ќе се процени нивото на почитување на правото на фер и правично судење, и на тој начин ќе се зголеми довербата на граѓаните во судскиот систем. Во оваа насока една од целите на истражувањето беше и примената на новините во ЗКП во насока на поголема ефикасност, но и заштита на правата на обвинетите лица.

Секое истражување се потпира на употреба на одредени методи што всушност го претставува начинот на кој се пристапува кон одреден предмет на истражувањето. Методите со кои се користи Коалицијата, се набљудување и инструмент – прашалник кој за потребите на Коалицијата е изработен од страна на експерти во областа и кој секоја година при повторно користење се надградува. Набљудувањето како метод овозможува непосредно забележување од страна на набљудувачот, односно директно забележување на предметот на истражување. Во оваа насока идентификуваните предмети кои се однесуваат на организиран криминал и корупција пред Одделението за организиран криминал и корупција кои се водат според новиот ЗКП беа набљудувани од страна на 4 набљудувачи, и тоа тим од 2 најiskusни набљудувачи и 2 адвокати истакнати во областа. На овој начин набљудувањето беше зајакнато со перцепцијата и способноста на најистакнатите набљудувачи на Коалицијата и адвокати кои непосредно ги мониторираа судските предмети.

Вториот метод на пополнување на прашалник беше со однапред изготвена форма на 75 прашања кои заедно со одговорите беа доставувани до проектниот координатор и внесувани во базата на податоци на Коалицијата. Оваа активност беше клучна поради фактот што податоците кои што се добиваат од страна на набљудувачите се податоци кои што даваат една непристрасна и транспарентна слика за случајот кој што се набљудува. Со анализа на прашалниците и нивна подоцнежна обработка и презентација на резултатите од истражувањето во финалната публикација, самиот извештај добива нова вредност, поткрепена со нови и релевантни податоци за состојбата со судските предмети од областа на организиран криминал и корупција.

Прашалниците се пополнувани непосредно за време на присуството на судските постапки, а во овој дел за одбележување е дека во текстуалниот дел од одговорите за прашањата имаше забелешки од страна на набљудувачите кои работната група за изработка на прашалникот не ги земала во предвид и/или забелешки кои единствено можат да бидат дескриптивни. Само мал дел од прашањата се поставени во негативен контекст што може да го збуни набљудувачот и да даде погрешна слика, а има и прашање во кое се содржани две спротивставени прашања со можност за одговор “да” и “не”. Како препорака за методите на истражување е коригирање на делот на прашањата, како и можноста за поотворени прашања кои детално би биле објаснети од страна на набљудувачите. Тоа би значело прашањата да овозможат поопширно забележување на дејствијата во постапката, со можноста за коментар по секое прашање, односно да се дава образложение на одговорот со што би се потврдил и впечатокот на набљудувачот за тоа дали се преземени одредени процесни дејствија или не.

Дополнително, недостатокот на некои од одговорите е резултат на вклучување во подоцнежните фази на постапката, но и краткиот временски рок на набљудување со кој не може да се опфати и крајниот исход на предметите, односно да се има податок за донесените пресуди, како и казнената политика за кривични дела од областа на организиран криминал и корупција. Настојувавме само мал дел од набљудувањата да се однесуваат на предмети кои се претходно започнати, како би можеле да изработиме анализа која дава одговор на целокупниот судски процес, од отпочнување на постапката па се до донесувањето на пресудата.

2. АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД НАБЉУДУВАЊЕТО НА ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ И КОРУПЦИЈАТА

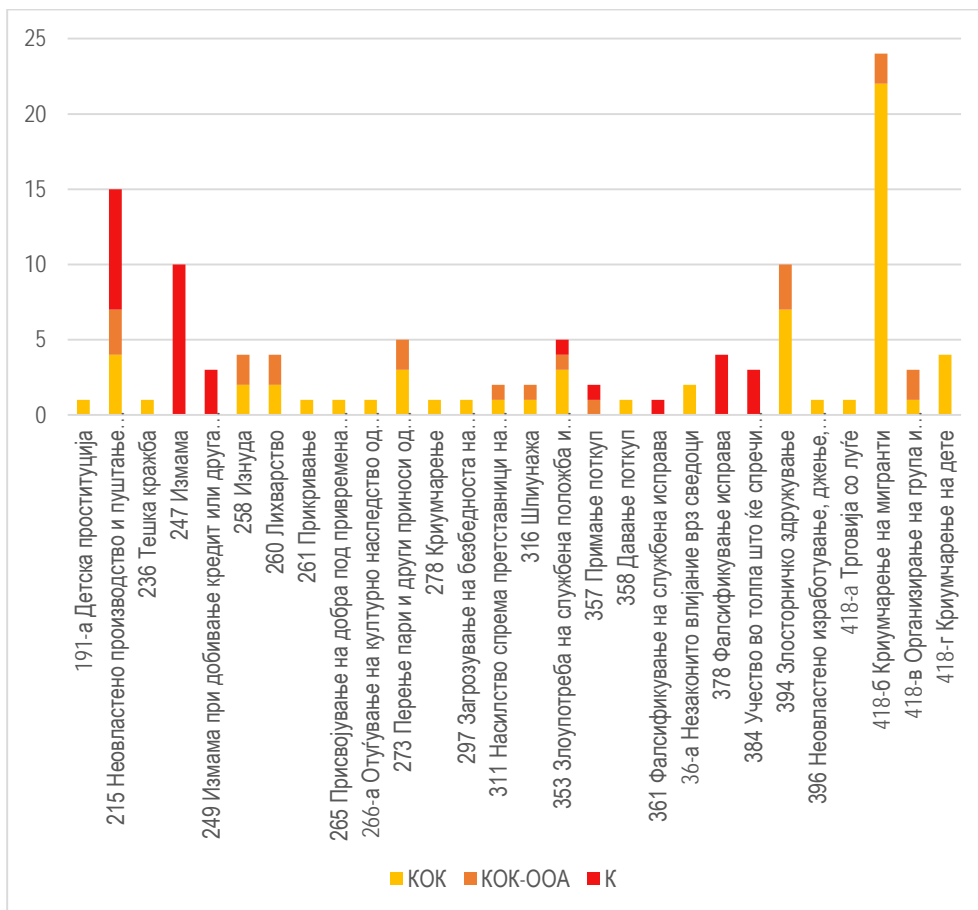
2.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ

Анализираните податоци се однесуваат за период од 7 месеци, за кој временски период беа набљудувани 86 предмети со 215 расправи, во Основниот суд Скопје 1 Скопје. Иницијалната идеја на проектот беше да се набљудуваат само предмети пред Одделението за организиран криминал и корупција, но поради можноста за проширување на базата на податоци мониторирањето се прошири и врз предмети кои се водат пред кривичен совет за оцена на обвинителен акт, коруптивни предмети кои се од областа на организираниот криминал и корупција а не се водат пред Одделението за организиран криминал и корупција како и врз предмети кои се од значење на пошироката јавност согласно тековните состојби во државата.

Според базата на податоци сите предмети пред Одделението за организиран криминал и корупција беа мониторирани, во вкупен број од 44 предмети (кои се воде според новиот ЗКП за времетраење на мониторирањето), 10 предмети за оцена на обвинителен акт, 3 предмети од значење за јавноста а кои се однесуваа на протестите од 5 мај 2015 година како и избран примерок од 29 коруптивни предмети. Од генералните податоци може да се утврди дека најголем дел од кривичните дела се однесуваат на делата од областа Трговија на луѓе и криумчарење (чл.418-а, 418-б, 418-в и 418-г од КЗ), односно од вкупниот број на набљудувани предмети, овие дела се појавуваат во 32 постапки. Голем процент од предметите пред Одделението за организиран криминал и корупција се однесуваат на Криумчарење на мигранти или дете, дури во 24 предмети од вкупно 44. Останатата кривични дела кои се јавуваат во најголем број случаи се следните: 15 случаи за Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги и други прекурзори, по 10 случаи на Измама и Злосторничко здружување, а помал е бројот на останатите дела кои спаѓаат во групата на кривични дела од областа организиран криминал и корупција. Број на обвинети лица во предметите пред Одделението за организиран криминал и корупција изнесува 115 лица, а во 4 предмети тој податок не е добиен. Број на обвинети лица во предмети за оцена на обвинителен акт изнесува 34 лица, и во останатите предмети бројот на обвинети лица изнесува 65 лица. Вкупен број на обвинети лица во сите набљудувани предмети изнесувал 214 лица.

Фокусот на мониторингот овој пат е ставен на организираниот криминал и корупцијата од една страна како и примената на новиот ЗКП од друга страна. Тесната врска помеѓу кривичните дела од областа на организираниот криминал и коруптивните кривични дела најконкретно ја отсликува состојбата во која се наоѓа

едно општество како и судските механизми кои се одговор на таа состојба. Дополнително, судската реформа во ЗКП исто така укажува на законските напори за подобро и поефикасно сузбивање на криминалот.

Кривични дела

Бидејќи оваа година целта на мониторингот беше да се набљудуваат предмети кои се водат пред Одделението за организиран криминал и корупција, а во рамките на проектот успеаја да се следат сите предмети кои се водеа според новиот ЗКП, алармантен е податокот дека најголемиот број од предметите се однесуваа на кривичното дела Криумчарење на мигранти како посебно кривично дело од големата група на дела поврзани со трговија на луѓе.

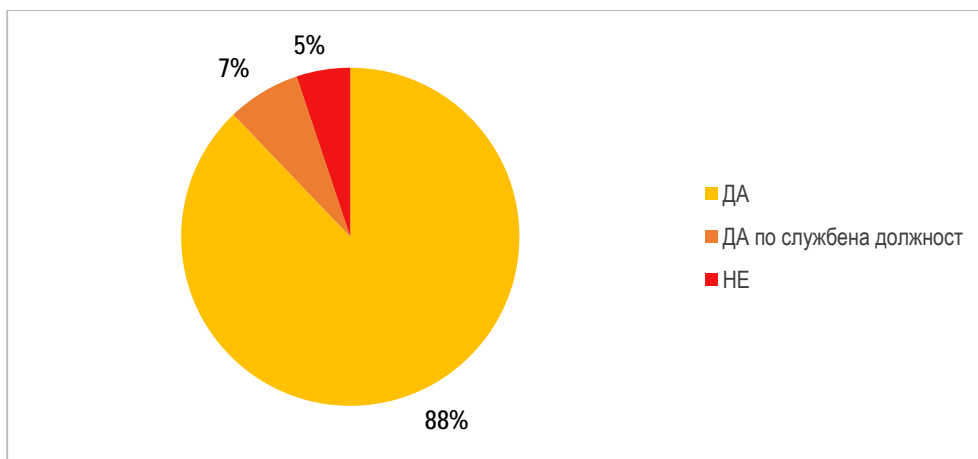
Ако се земат во предвид податоците во периодот од 2011 до 2014 година, ќе се забележи дека кривичните предмети поврзани со криумчарење на мигранти се појавуваат во релативно мал број при крајот на 2013 година.¹² Доколку направиме

¹² “Судската ефикасност и остварувањето на фер и правично судење” - Коалиција Сите за правично судење, 2014 година, www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/Korupcija_2015_MKD.pdf; “Судска

една споредбена анализа со претходните години, ќе се забележи дека ова кривично дело не секогаш било високо застапено, но оваа година импозантниот број од 32 предмети од оваа област¹³ укажува на начинот на кој македонското општество одговори на светската тема околу бегалската и мигрантската криза.¹⁴

Од останатите кривични дела, најзастапени се Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги и други прекурзори, Измама и Злосторничко здружување. За разлика од претходните години кога преовладуваше кривичното дело Злоупотреба на службената положба, во овој период на мониторирање следени се само 5 случаи за злоупотреба на службената положба.

Податоците од набљудувањата покажуваат дека во 88% обвинетите лица имале свој бранител, односно на 118 расправи, додека во 7% бил назначен бранител по службена должност. Само во 5% од случаите обвинетите немале бранител, односно во овие случаи каде обвинетите немале бранител, постапката се водела за кривични дела за кои одбраната не е задолжителна, или истите се одложувале поради оваа причина.

Бранител на обвинетото лице

2.1.1. Оцена на обвинител акт

По завршување на истражната постапка кога ОЈО ќе утврди дека постојат доволно докази од кои може да очекува донесување осудителна пресуда, го подготвува и поднесува обвинителниот акт до надлежниот суд.

ефикасност во справувањето со организирианиот криминал и корупција” - Коалиција Сите за правично судење, 2013 година, www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/Korupcija_2013_MKD.pdf;

¹³ 24 кривични дела 418-б, 4 кривични дела 418-г, 1 кривично дело 418-а и 1 кривично дело 418-в

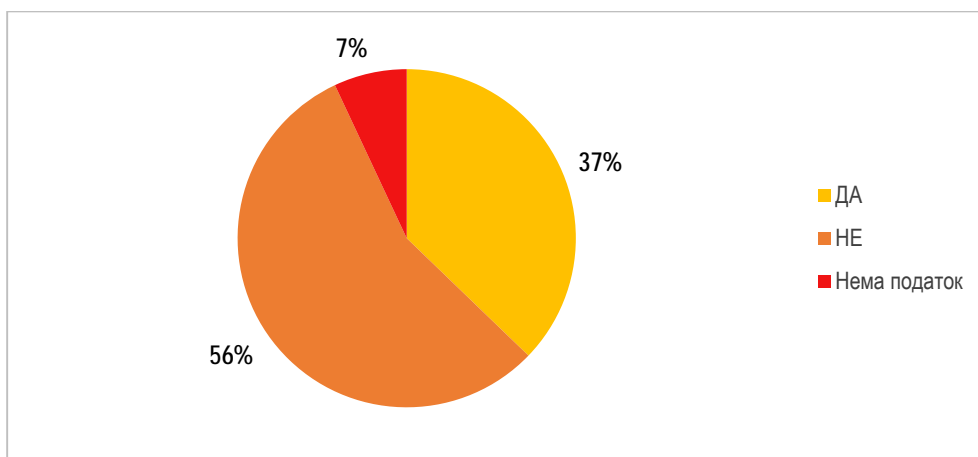
¹⁴ Пред да настапат - Измени на Законот за азил и привремена заштита, <http://www.pravdiko.mk/zakon-za-azil-i-privremena-zashtita/>, сите лица кои беа фатени како превезуваат бегалци/мигранти одговараа за кривичното дело Криумчарење на мигранти или Криумчарење на дете

Судијата или советот за оцена на обвинителниот акт му го доставува обвинителниот акт на осомничениот кој може во рок од 8 дена да поднесе приговор против обвинителен акт. Откако судијата или советот за оцена на обвинителниот акт ќе оцени дека приговорот е навремен и е изјавен од овластено лице, пристапува кон оцената на обвинителниот акт, доколку е судија оцената ја врши самостојно, а советот оцената ја врши на седница на советот. Судијата или советот за оцена на обвинителниот акт оцената на обвинителниот акт може да ја вршат и на рочиште. На рочиштето се повикуваат јавниот обвинител, осомничениот и бранителот, ако осомничениот има бранител.

Во склоп на мониторираните предмети, беа набљудувани и 10 предмети за кои имаше рочиште за оцена на обвинителен акт. Од 10 мониторирани предмети, на 3 рочишта судот беше известен за предлог - спогодба помеѓу ОЈО и одбраната¹⁵, во 2 предмети се донесе пресуда поради признание на вина, во 3 случаи судот донесе решение за одобрување на обвинителниот акт, во 3 случаи судот најави дека писмено ќе се произнесе за решението и во ниту еден случај судот не донесе посебно решение со кое го одби обвинителниот акт како неоснован.

2.1.2. Примена на скратена постапка

Бидејќи повеќето набљудувани предмети се водеа пред Одделението за организиран криминал и корупција, можноста за скратена постапка беше најчесто применувана во кривичните предмети надвор од Одделението за организиран криминал и корупција, за кои како главна казна е пропишана парична казна или затвор до пет години. Од набљудуваните предмети во 37% од случаи била применета скратена постапка, во 7% тој податок не е забележан и во останатите 56% предмети се водела во редовна постапка.

Скратена постапка

¹⁵ Повеќе за спогодбите во Глава 3-Анализа на казнените политики

2.1.3. Подготовки и услови за одржување на главната расправа

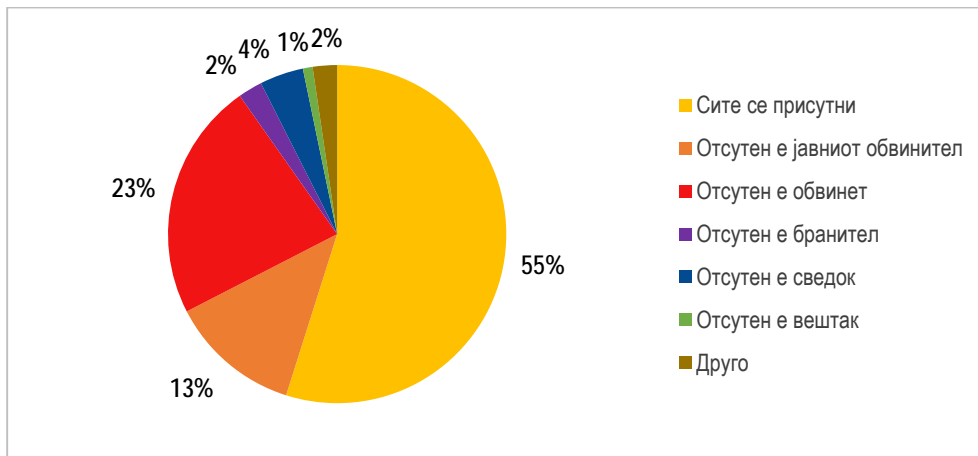
Една од позначајните новини во новиот ЗКП се однесува токму на главната расправа. Главната расправа како централен стадиум во судските постапки, од аспект на мониторирање е најважниот дел за следење бидејќи во склоп на истата се застапени повеќето постулати на кривичната постапка и меѓународните принципи. Имено, за разлика од претходниот ЗКП каде што судот ја носеше главната улога покрај другото и во изведувањето т.е. предлагањето докази кои странките во постапката ги немаат предложено, со новите измени на ЗКП, таа улога на судот е одземена, по примерот на англо - саксонскиот модел странките во постапката се тие кои активно учествуваат во обезбедување, предлагање и изведување на доказите.

Генералниот впечаток добиен врз основа на перцепцијата на набљудувачите во поглед на подготовките за главната расправа односно закажувањето на главната расправа во одредено време и место во судот е дека многу често судот не го почитува времето на отпочнување на расправата, а не ретко и менувањето на местото на одржување на истата. Во неколку наврати е забележано дека одредени закажани расправи воопшто не се одржуваат и за нив не постои ниту образложение ниту предвиден нареден термин. Ваквите пропусти ја отежнуваат работата како на набљудувачите така и на јавноста која има законско право да присуствува на судење. Одложување на расправите без образложение и без воопшто одржување на рочиште е спротивно на принципот на транспарентност и непристрасност на судот. Воедно, како податок се појавува и фактот дека на набљудувачите (кои во овој случај ја претставуваат јавноста) често им се поставувани прашања за нивното својство и присуство од страна на судската полиција. Ова однесување на судската полиција е недозволиво, додека само судот има единствено право во законски определени случаи да ја исклучи јавноста од главната расправа.

Основната карактеристика на главната расправа согласно новиот ЗКП е акузаторноста, каде странките предлагаат и изведуваат докази при што судот е ослободен самоиницијативно да предлага докази. Товарот на докажување во главната расправа паѓа врз странките при што обвинителството има обврска да ја докаже вината на обвинетото лице. Сепак судот ја задржува контролната улога што е потребна за непречено одвивање на судењето. За да може да се одржи главната расправа потребно е обезбедување на соодветни услови, а особено значајно е присуството на сите повикани лица.

Од добиените податоците за набљудуваните предмети може да се види дека во 55% биле присутни сите повикани лица, односно на 118 расправи. Во останатиот дел најмногу отсутствувало обвинетото лице (на 49 расправи), како и јавниот обвинител (на 27 расправи). Во незначителен број е отсутството на сведокот, бранителот или вештакот. Во новиот ЗКП не се предвиде измена во делот на одржувањето на главната расправа, па во чл.359 е утврдено дека главната

расправа се одржува непрекинато, а во случаите кога не е можно главната расправа да се заврши на едно рочиште, претседателот одлучува расправата да продолжи наредниот работен ден.¹⁶

Присуство на главна расправа

Бидејќи податоците за број на изречени мерки за безбедност, најчесто недостасуваат, тешко е да се утврдат причините заради отсуството на обвинетото лице, односно дали постоеле објективни причини кои зависат од органите кои ги спроведуваат мерките за безбедност. Во неколку случаи е наведено дека обвинетото односно обвинетите лица не се присутни поради неможност за спроведување на истите од притвор и/или затвор каде што се на одлежување казна за други кривични дела. Поради овие причини, техничката опременост на органите за прогон, комуникацијата помеѓу судот и казнено - поправните установи се индикатори кои укажуваат на недоволна подготвеност на истите, поради што доаѓа до одложување на рочиштата. Исто така во одреден број предмети односно расправи забележано е дека обвинетиот/обвинетите се недостапни за органите на прогон т.е. се во бегство. ЗКП предвидува на обвинетиот да му се суди во отсуство само доколку е во бегство или ако не е достапен на државните органи, а притоа постојат особено важни причини да му се суди во отсуство, која што законска одредба судот ја користи во значителен број случаи. Загрижувачки е фактот што до одлагање на расправите доаѓа поради отсуство на јавниот обвинител. Во 23% од мониторираните расправи отсуството на ОЈО е причина за одлагање на расправата. Овој податок укажува на фактот дека јавното обвинителство не располага со доволен број на јавни обвинители и/или несинхронизираниот временски план на работа помеѓу судот и ОЈО. Што се однесува до отсуството на сведоците, бранителите и вештаците и покрај тоа што во мал број на случаи до одлагање на расправите доаѓа поради оваа причина, сепак судот е должен да ги извести сведоците и вештаците дека во случај на неоправдано изостанување истите може

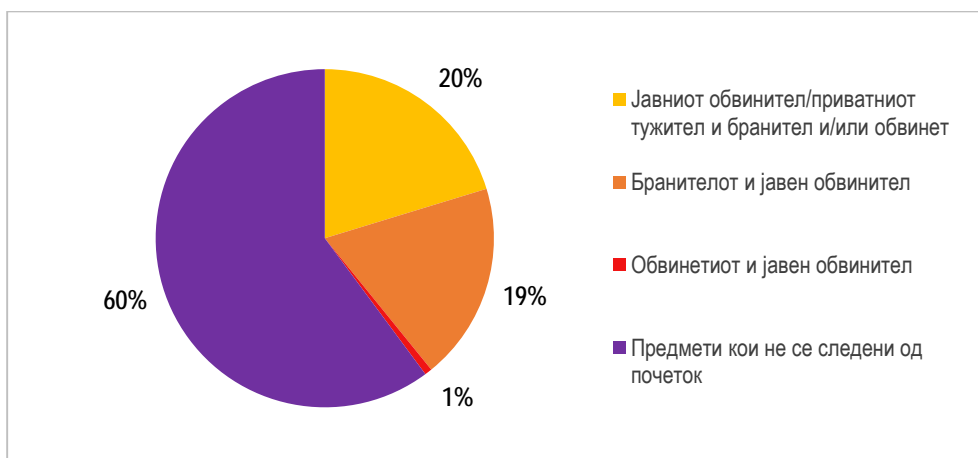
¹⁶ Закон за кривична постапка, Сл.весник 150/2010

присилно да се доведат до судот, или да ги казни со парична казна доколку постои уредна покана, а изостанокот не се оправда. Секако податоците од набљудувањето повторно го истакнуваат како проблем отсуството кое може да биде последица заради неуредна достава, но и заради недоволната свест кај граѓаните за потребата од присуство на главната расправа.

2.1.4. Воведен говор

Со новиот ЗКП се вовеле и инструментот - воведен говор на странките, односно се утврди дека главната расправа ќе започне со воведни говори. Во овие говори странките имаат можност да изнесат кои факти имаат намера да ги докажуваат, да ги изложат доказите, но обвинетиот има право и да не учествува со свој говор на почетокот на расправата. Во претходниот ЗКП постапката започнуваше со читање на обвинителниот акт/предлог, но со новиот ЗКП се вовеле давање на воведен говор, кој го дава тужителот, а потоа одбраната, односно бранителот или обвинетиот. Согласно процедуралната улога како и товарот на докажување на вината, ОЈО има обврска да даде воведен збор, а одбраната самостојно цени дали ќе ја искористи оваа можност.

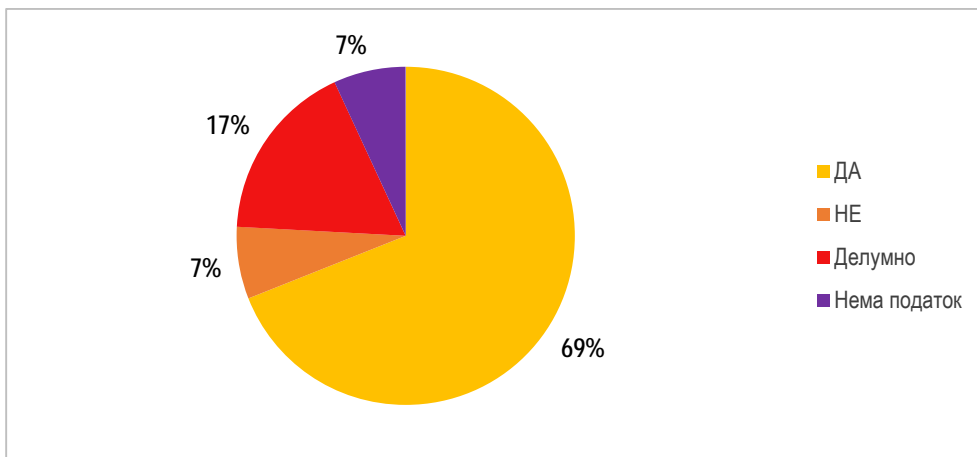
Според добиените податоци од мониторираните предмети, оваа новина успешно се применува, па во таа насока во 29 предмети кои беа мониторирани од почеток, во сите беа одржани воведни говори, во 40% јавниот обвинител дал свој воведен говор, како и во 39% бранителот и во 1% обвинетиот. Во 57 предмети недостасува овој податок што пак може да асоцира на подоцнежнo вклучување на набљудувачите во постапката, односно мониторирање на предметот во подоцнежна фаза, како и на 37 од истите, кои се водени по скратена постапка, каде воведните говори не се задолжителни.

Воведен говор

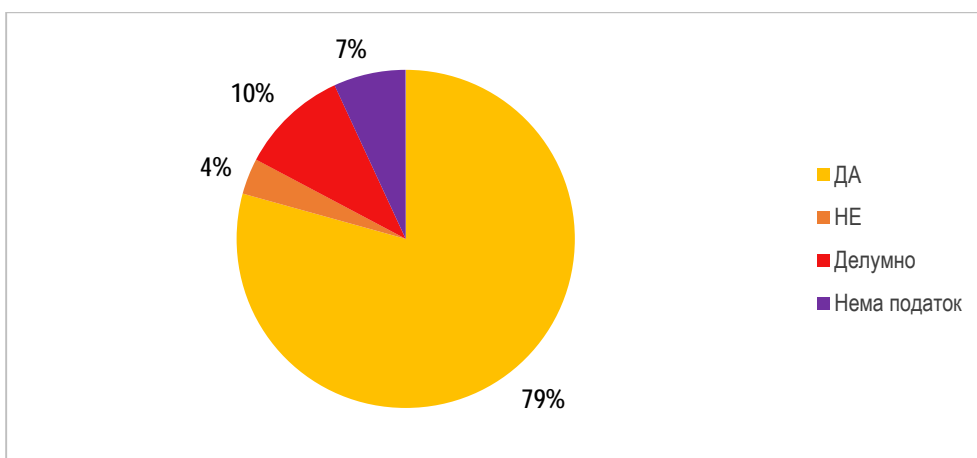
Според перцепцијата на набљудувачите во 20 случаи односно во 69% од воведниот говор на ОЈО можело да се разбере што тврди истиот и кои решавачки

факти ќе се докажуваат. Во 2 случаи од воведниот говор на ОЈО воопшто не се разбирало што се тврди, во 5 случаи само делумно можело да се разбере за што станува збор, а во 2 случаи нема податок за квалификација на воведниот говор на ОЈО.

Разбирање на воведениот говор на ОЈО/тужителот

Што се донесува до воведните говори на бранителот, според перцепцијата на набљудувачите во 23 случаи односно во 79% од воведниот говор на бранителот можело да се разбере што тврди истиот и кои решавачки факти ќе се докажуваат. Само во 1 случај од воведниот говор на бранителот не се разбирало што се тврди, во 3 случаи само делумно можело да се разбере за што станува збор, а во 2 случаи нема податок за квалификација на воведниот говор на бранител.

Разбирање на воведениот говор на бранителот

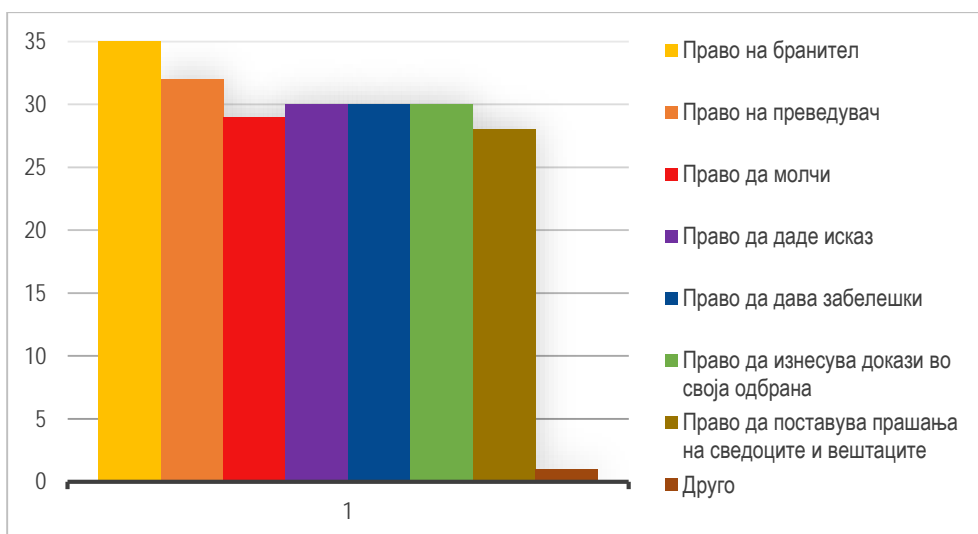
Во само 1 случај во кој обвинетиот дал воведен говор, истиот бил оценет како делумно разбирлив.

2.1.5. Поука за правата и признавање на вина

Согласно ЗКП, по воведните говори судот пристапува кон поука на обвинетото лице, односно согласно член 380 став 1 по воведниот говор на тужителот, судот го прашува обвинетиот дали разбира за што е обвинет. Доколку судот смета дека обвинетиот не разбрал за што е обвинет на разбирлив начин ја изнесува содржината на обвинението.

Од набљудуваните предмети може да се забележи дека во 43 случаи или 50% судот го прашал обвинетиот дали ја разбира содржината на обвинението, а во 50% случаи тој податок не е забележан поради подоцнежнo вклучување на набљудувачите во постапката. Голем дел од податоците по однос на ова прашање недостасуваат заради отсуство на обвинетото лице, а дел затоа што постапките почнале да се набљудуваат откако започнала главната расправа, односно во доказната постапка. Особено е важно во понатамошните набљудувања да се опфати и овој дел од постапката, односно да се забележи дали судот дал појаснување, доколку било потребно во случај кога обвинетиот не ја разбирал содржината на обвинението. Во 39% кога обвинетиот не разбрал за што е обвинет судот му дал појаснување за кривичното дело.

Судот има должност да му укаже на обвинетиот кои права во постапката ги има. Принципите односно правата кои се однесуваат на право на бранител и право на преведувач се посебно наведени во ЗКП, додека пак во член 380, став 2 се утврдува дека судот го поучува обвинетиот за правото да молчи или да даде свој исказ и го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што му укажува дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази.

Поука за правата

Од добиените резултати може да се види дека во 35 случаи обвинетото лице е поучено на правото на бранител, во 32 случаи на правото на преведувач, во 29 случаи обвинетото лице било поучено да молчи, во 30 случаи обвинетото лице било поучено на правото да даде свој исказ, правото да дава забелешки, како и правото да изнесува докази во своја одбрана и во 28 случаи да поставува прашања на сведоци и вештаци. Може да се забележи дека за 41 предмет (изземени се 10 предмети за оценка на обвинител акт) нема податок за поука за правата, имајќи во предвид дека се набљудувани 76 предмети, што повторно укажува на подоцнежното вклучување, односно набљудување во понатамошната фаза на постапката. Во оваа насока за да може да се елаборира прашањето на поуката за правата на обвинетото лице како еден од принципите за фер и правично судење, потребно е набљудувањето на постапките да започне од почетната фаза, односно набљудувањето да ја опфати главната расправа.

Откако судот ќе го поучи обвинетото лице за неговите права го повикува да се произнесе по однос на кривичните дела на обвинението дали се чувствува за виновно или не. Обвинетото лице доколку даде признание на вина, во понатамошниот тек на постапката ќе се изведуваат само доказите кои се однесуваат за одлуката на санкцијата.¹⁷ Во случај на признание на вина судот има обврска да испита дали признание е доброволно, дали обвинетиот е свесен за правните последици од признавањето на вината, како и последиците кои се однесуваат за имотно - правните побарувања и трошоците на постапката.

Признавањето на вина мора да биде доброволно и со самата обврска на судот тоа да го испита се заштитуваат правата на обвинетото лице. Особено е значајно обвинетото лице во целост да го разбира кривичното дело, но и последиците кои произлегуваат од признавањето на вината. Ова е значајно бидејќи во став 3 од членот 381, се наведува дека во однос на пресудата или дел од пресудата која е резултат на признавање на вина на обвинетото лице на главна расправа, обвинетиот не може да поднесе жалба заради погрешно утврдена фактичка состојба.

Според податоците од набљудуваните предмети во сите 24 случаи кога обвинетиот признал вина, биле поставени прашања за да се провери признание во правец на обележјата на кривичното дело, исто така во сите 24 случаи биле поставени прашања за доброволноста на признание, како и свесноста на обвинетото лице за правните последици од признание. Сепак, забележано е дека обвинетите лица најчесто биле притиснати од страна на нивните бранители или од страна на судот да ја признаат вината, што во целост се коси со начелото за пресумпција на невиноста.

¹⁷ Повеќе за пресуди поради признавање на вина во Глава 3 – Анализа на казнената политика

2.2. ДОКАЗНА ПОСТАПКА

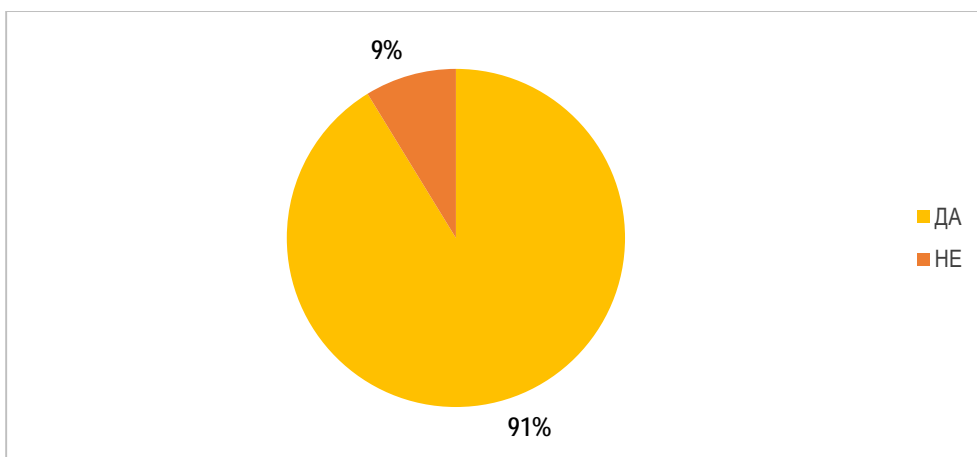
Со новиот ЗКП, улогата на судот во текот на доказната постапка, претрпе квалитативна промена, која е во согласност на зајакнување на акузаторноста на кривичната постапка, што секако најмногу доаѓа до израз на главната расправа. За разлика од претходниот ЗКП, кога на главниот претрес судот ја имаше главната улога во процесот на изведување на доказите, со новиот ЗКП целокупниот процес на изведување на доказите од испитување на сведоците, вештаците и техничките советници, како и испитувањето на обвинетиот, доколку се врши негово испитување по предлог на одбраната, преминува на странките кои ги предложиле овие докази. Судот односно претседателот и членовите на советот можат да им поставуваат прашања на сведоците, вештаците и техничките советници, откако ќе заврши нивното испитување од страна на странките.

2.2.1. Редослед на изведување на доказите

Доказната постапка започнува со изведување на докази кои се предложени од страна на обвинителството, а се прифатени од судот. Во новата кривична постапка нема изведување на докази по предлог на судот.

На главната расправа, во текот на доказната постапка, предложените докази се изведуваат по законски определен редослед. Најнапред се изведуваат доказите врз кои се заснова обвинението и доказите кои се однесуваат на имотно - правното барање, а потоа следува изведување на доказите предложени од одбраната. По изведувањето на доказите на одбраната, со новиот ЗКП е дадена можност за изведување на докази за побивање на доказите на одбраната – таканаречена реплика, а потоа следува изведување на докази од страна на одбраната, за одговор на побивањето - таканаречена дуплика.

Од добиените податоци од набљудувањето утврдено е дека во случаи кога се изведувале докази во 91% од предметите запазен е законскиот редослед на изведување на доказите, само во неколку случаи редоследот не е запазен но е наведено дека поради целесообразноста и ефективност на постапката се отстапува од законски пропишаниот редослед.

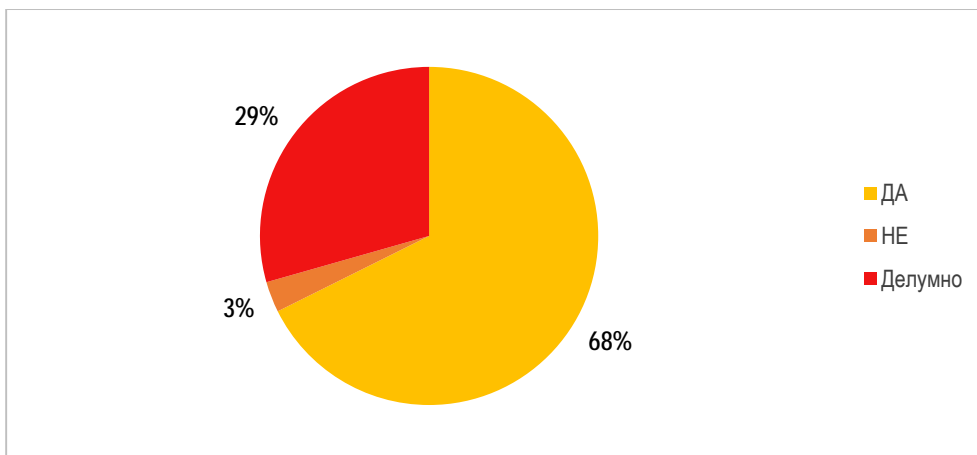
Законски редослед на изведување на доказите

2.2.2. Директно, вкрстено и дополнително испитување

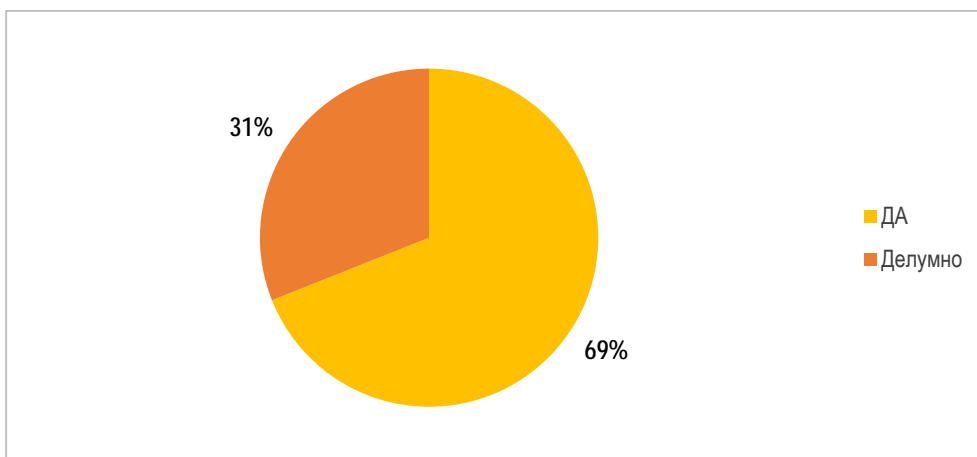
При изведувањето на доказите може испитувањето да биде директно, вкрстено и дополнително. Директното испитување го врши странката која го предложила сведокот, односно вештакот, вкрстеното испитување го врши спротивната страна, а дополнителното испитување го врши повторно страната која го повикала сведокот или вештакот. Прашања кои наведуваат одговор се дозволени при вкрстено испитување, а во текот на директното и дополнително испитување само заради појаснување на претходно кажаното.

Кај директното испитување се поставуваат прашања на сопствените сведоци, кои се кратки со цел да се добијат поопширни одговори, а сведоците треба да се подготват за испитувањето, бидејќи директното испитување е основ за понатамошното вкрстено испитување. При директното испитување се очекува објаснување на лицето што се испитува, при што е потребно да се дадат одговори кој е сторител на криминалните дејствија, каде и кога се сторил настанот, како е сторено кривичното дело, кој е мотивот за сторување, кои се последиците од делото, односно какви штетни последици настанале по неговото извршување. Особено е значајно при директното испитување прашањата кон сведокот, односно вештакот да бидат јасни и прецизни. Од набљудуваните предмети е забележано дека во сите предмети кога е употребено директно испитување на сведок/вештак прашањата биле во 78% од случаите јасни и прецизни а само во 12 предмети прашањата биле делумно јасни и прецизни.

Интересен е податокот кој се однесува на подготвеноста на обвинителството и одбраната за директно испитување. За разлика од мината година кога набљудувачите имале впечаток дека одбраната била послабо подготвена, оваа година впечатокот е дека и одбраната и обвинителството исто биле подготвени, дури во 1 случај ОЈО оддавал впечаток дека не го владее случајот, а ваков процент не се појавува кај одбраната.

Подготвеност на ОЈ за директно испитување

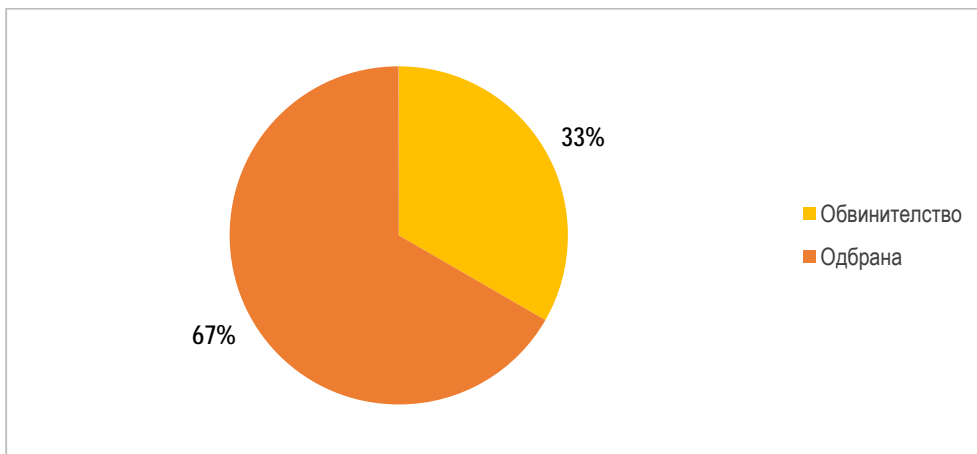
Подготвеност на одбраната за директно испитување

Со новиот концепт на ЗКП потребна е активна улога на странките во делот на подготовка и презентирање на доказите пред судот. Покрај директното и дополнителното испитување, новина е вкрстеното испитување кое бара почитување на правилата за дозволеност и релевантност на доказите без оглед за која странка во постапката станува збор.¹⁸

Вкрстеното испитување се однесува на она што сведокот го искажал во текот на директното испитување. Цел на вкрстеното испитување е намалување на вредноста на исказите кои сведокот ги дал во директното испитување, односно можноста да се побијат одредени изјави или да се релативизираат одредени дејствија. Вкрстеното испитување бара посебна подготовка, соработка со адвокатот со цел спремност за вкрстените прашања. Значајно е дека вкрстеното испитување може и да не се спроведе доколку бранителот оцени дека тоа е во интерес на

¹⁸ Вкрстено испитување, прирачник за практичари- Гордана Бужаровска и др, Скопје, ОБСЕ 2010

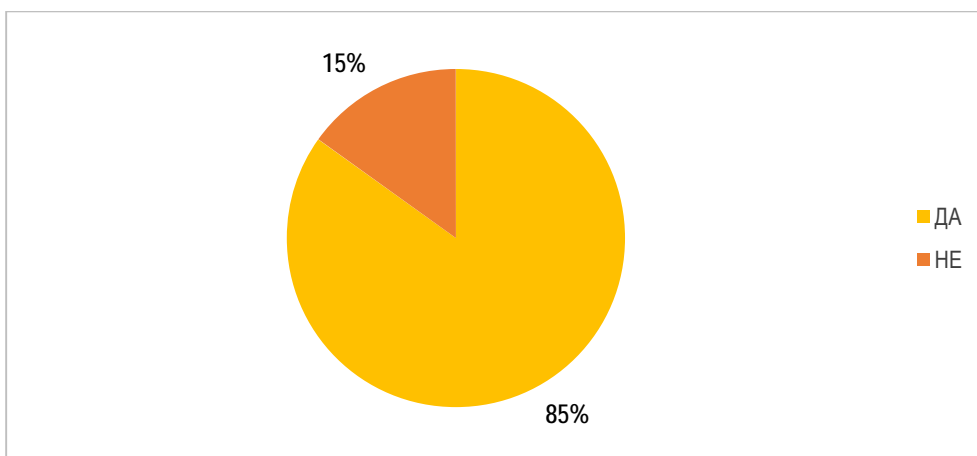
одбраната. Од податоците на набљудувачите забележано е дека вкрстено испитување многу повеќе го користела одбраната отколку ОЈО.

Користење на вкрстено испитување

Постои податок дека само во мал број на предмети, судот не дозволил да се презентира докази и тоа само во 2 случаи на одбраната и во 3 случаи на ОЈО. Овој податок укажува на фактот дека судот води сметка за начелото на еднаквост на оружјата. Конкретно, користење на правото на вкрстено испитување на сведокот/вештакот кој бил претходно директно испитан, од страна на судот е секогаш дозволено, за разлика од минатата анализа кога во 14 предмети каде е побарано ова право судот дозволил само во 4 случаи.

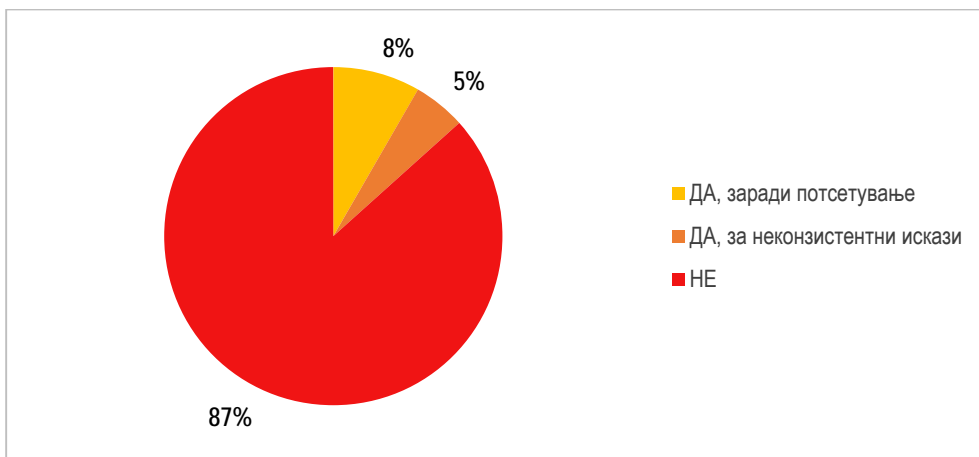
При вкрстеното испитување по правило се користат “затворени прашања” каде најчесто се бараат одговори со “да” или “не”. Податоците од набљудувањата покажуваат дека во 85% се користеле затворени прашања, а во 15% прашањата не биле од затворен тип.

Користење на прашања од затворен тип при вкрстено испитување

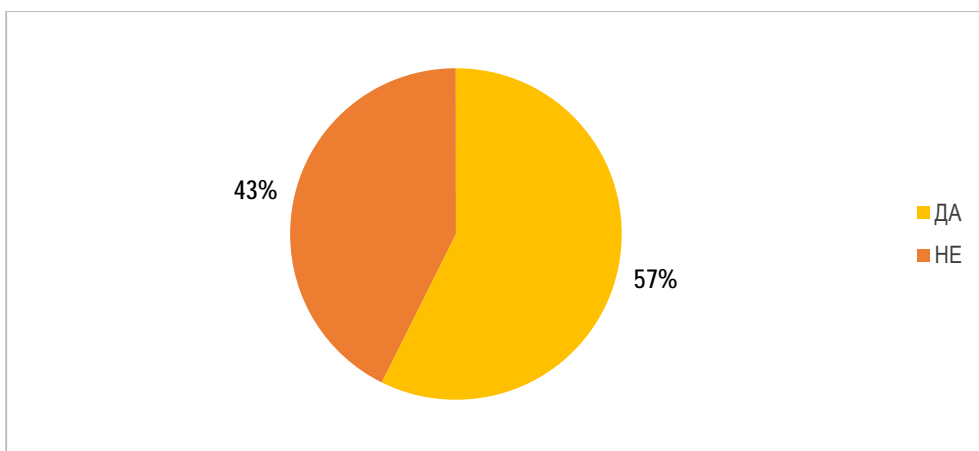
Една од поентите при користењето на вкрстеното испитување е истото да се одвива непречено како би можела да се докаже целта на прашањата. За жал, дури во 16% од мониторираните предмети каде е користено ова право истото било прекинувано, но тоа прекинување се должи на фактот што аудио - визуелното снимање на предметите се уште не е воспоставено согласно новиот ЗКП.

Во 8% од мониторираните предмети е забележано дека при испитувањето биле користени изјави дадени претходно, при што законската поставеност кај вкрстеното испитување дозволува прашањата да содржат потсетување на она што сведокот го истакнал во текот на директното испитување, а во 3 случаи изјавите дадени претходно се искористиле поради неконзистентност во исказот.

Користење на изјавите дадени претходно

Иако како главни испитувачи во постапката се странките, сепак судот може да поставува прашања, но откако ќе заврши испитувањето на странките. Во овој дел судот го користел правото да поставува прашања на сведокот односно вештото лице во 57% од случаите, а во 26 случаи не го искористил ова право.

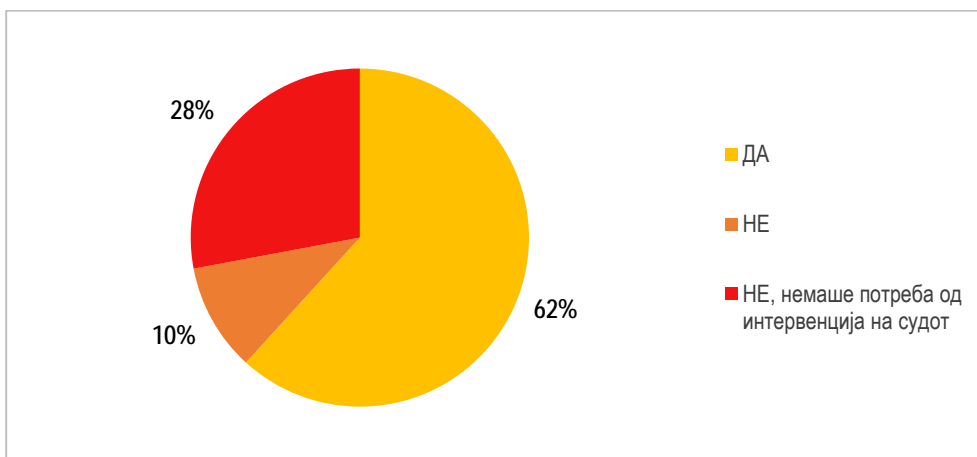

Судот го искористи правото да поставува прашања

2.2.3. Дозволеност на прашањата и приговори

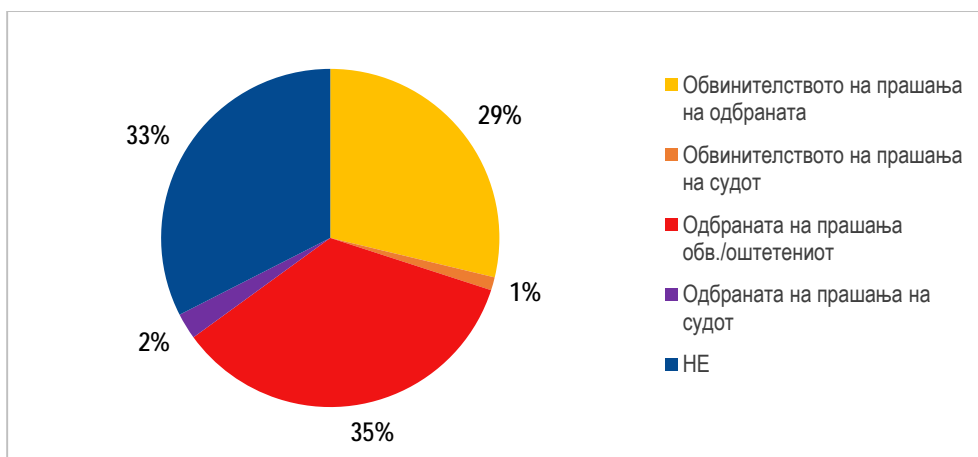
Судот е должен до го контролира начинот и редоследот на испитување на сведоците и изведувањето на доказите, грижејќи се за ефикасноста на постапката, може да одбие изведување на доказ за кој смета дека е непотребен, да одобри вкрстено испитување, да се грижи за дозволеноста на прашањата, праведното испитување и оправданоста на приговорите, како и за достоинството на странките, обвинетиот, сведоците и вештаците.

Што се однесува до интервенцијата на судот во поглед на дозволеноста на прашањата, во 62% од предметите забележано е дека судот се грижел за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведното испитување, во 28% од предметите судот немало потреба да интервенира и во 7 случаи е забележано дека судот не се грижел.

Судот се грижел за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведно испитување

Судот може да постапува и по приговори на странките и со решение да забрани прашање и одговор на прашање кое веќе е поставено, ако го оцени како недопуштено или ирелевантно, како и да забрани поставување на прашања кои во себе содржат и прашање и одговор, освен при вкрстено испитување. Податоците од набљудувањето покажуваат дека и одбраната и ОЈО успешно го користат приговорот на прашањата. Поконкретно, одбраната приговарала во 30 случаи, и тоа во 28 случаи на прашањата на ОЈО и во 2 случаи на прашањата на судот. Додека пак, ОЈО приговарал во 24 случаи од кои само во 1 на прашањата поставени од страна на судот.

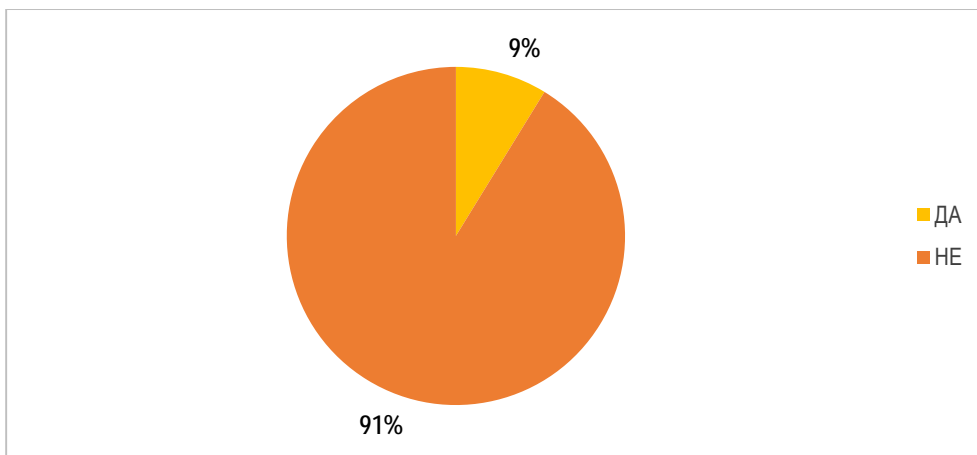
Приговор на прашања

Иако ЗКП го уредува принципот на непосредност, сепак предвидува и исклучоци на докажување на главната расправа. Согласно законот, докажувањето на еден факт се заснова врз забележување од некое лице и тоа треба лично да се испита на главната расправа, освен во случаите кога се испитува заштитен сведок, а исказите на сведоците дадени во истражната постапка и изјавите собрани во рамки на дејствијата на одбраната во текот на истражната постапка може да се користат при вкрстено испрашување или при побивање на изнесени наводи или во одговор на побивање, заради оцена на веродостојноста на исказите дадени на главната расправа.

Во член 388 став 3 се утврдува дека “Доколку по започнувањето на главната расправа се појават индиции врз основа на кои може да се заклучи дека сведокот бил изложен на насилство, закана, ветување на пари или друга корист за да не сведочи или лажно да сведочи на главната расправа, исказите на сведокот дадени пред јавниот обвинител во претходната постапка може со одлука на судот да се изведат како доказ”.¹⁹

Воедно, исклучок постои и кога лицето кое го дало исказот починало, душевно заболело или е недостапно. На прашањето дали бил применет член 388 од ЗКП, од податоците на набљудувањето само во 5 случаи имало исклучок на докажувањето на главната расправа, во кои биле читани исказите на сведоците.

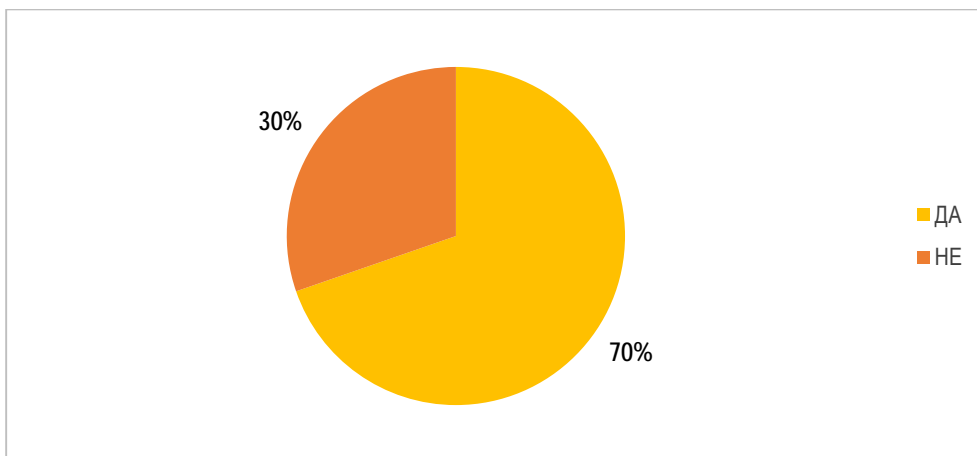
¹⁹ Закон за кривична постапка, Службен весник на РМ, бр. 150 од 18.11.2010 година

Примена на чл.388 од ЗКП

2.2.4. Испитување на обвинет

Со новиот ЗКП обвинетиот може да се испита само доколку има предлог од одбраната. Со оваа новина законодавецот настојувал обвинетиот заеднички со својот бранител да одлучи како дел од неговата одбрана дали да биде испитан. Од добиените податоци во 23 случаи обвинетиот бил испитан на главната расправа, а во 10 случаи не бил испитан.

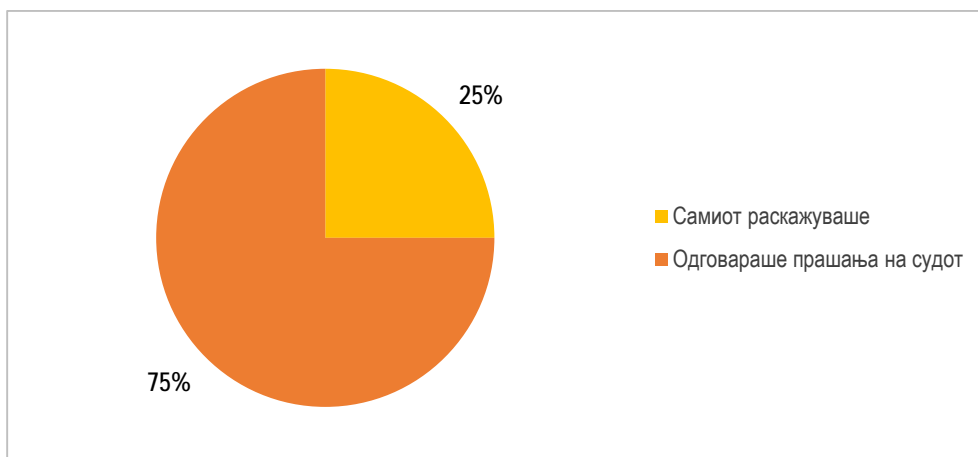

Испитување на обвинетиот по однос на кривичното дело

Додека пак во вкупно 26 случаи обвинетиот бил испитан по однос на околности кои се битни за одмерување на казната.

Законот за кривична постапка предвидува обвинетиот да не биде присилен да даде исказ против себе или да признае вина, како и да ја изнесе својата одбрана. Во насока на ова потребно е да се прави разлика при набљудувањето за давање на исказ за настанот и давање на одбрана, што подразбира дека давањето на одбрана

не значи и истовремено давање на исказ за случајот. Во 4 случаи кога обвинетиот немал бранител, испитувањето се одвивало на начин што во 1 случај самиот раскажувал за обвинението на главната расправа, а во 3 случаи одговарал на прашања на судот.

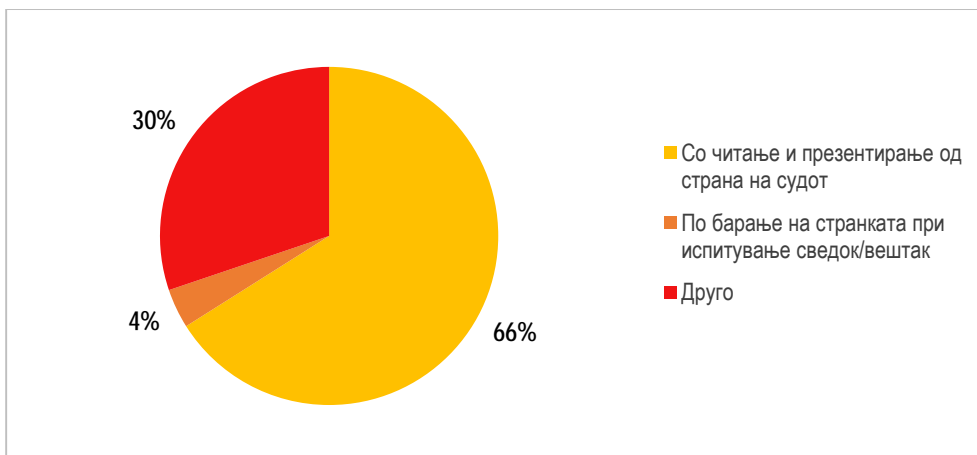
Начин на испитување на обвинет кој немал бранител

Во однос на можноста да се користат исказите на обвинетите од претходната постапка, сметајќи ги и исказите дадени во полиција во присуство на јавниот обвинител, само во 4 случаи е забележано дека е искористена оваа можност. Во овој дел може да се заклучи дека судовите во основа имаат позитивна пракса, имајќи во предвид дека токму намерата на новиот закон беше докажете да се изведуваат во јавна и контрадикторна расправа пред судот, а читањето на исказите од претходната постапка да се користи само како исклучок.

2.2.5. Начин на изведување на писмени и материјални докази

Презентирањето на доказите односно начинот на изведување на писмените и материјалните докази согласно новиот ЗКП донесе недоумици во постапката. Имено согласно измените судот има пасивна улога, при што ОЈО и одбраната имаат активна улога во постапката при докажување на вината од страна на ОЈО и при спремност на одбраната да одговори на ОЈО.

Согласно набљудуваните предмети во 66% од случаите доказите во постапката биле изведени со читање и презентирање од страна на судот, а само во 2 случаи по барање на странката при испитување на сведокот односно вештакот. Од вака добиените податоци може да се заклучи дека во поголем дел писмените и материјалните докази и понатаму ги чита и презентира судот, а не странките во постапката како што би требало да е согласно новиот ЗКП.

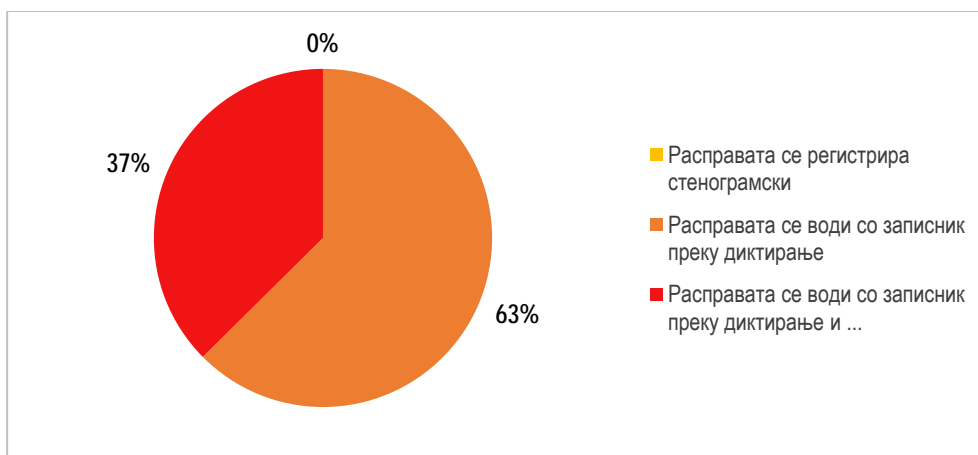

Начин на изведување на писмените и материјалните докази

2.2.6. Начин на регистрирање на текот и изведувањето на доказите

Новиот ЗКП наметна и материјално - технички предуслови за забележување на текот на главната расправа. Имено во член 374 е наведено дека текот на главната расправа се снима тонски или визуелно - тонски. Кога не постојат технички услови за тонско или визуелно - тонско снимање на текот на главната расправа, претседателот на советот може да нареди за текот на главната расправа да се води стенографски записник. Но, една од основните забелешки остана во овој поглед, односно и понатаму судовите се недоволно технички опремени за да можат да ги користат современите техники на регистрирање.

Имено податоците покажаа дека и понатаму во најголем број случаи регистрирањето на текот на расправата, како и изведувањето на доказите се забележува преку водење на записник со диктирање од страна на претседателот на судскиот совет, односно во 63% сè уште судовите го користат овој метод. Во 58 случаи забележано е дека текот на расправата се води записник преку диктирање од страна на судијата и директно внесување на прашањата и одговорите од директното и вкрстеното испитување. Загрижувачки е фактот дека и по скоро 2 години откако се применува новиот ЗКП не е забележано користење на техниката на регистрирање како што е визуелно - тонско снимање.

Како се регистрира текот и изведувањето на доказите на главната расправа

2.3. СТАНДАРДИ ЗА ФЕР И ПРАВИЧНО СУДЕЊЕ

Еден од постулатите на правната држава и на владеењето на правото се стандардите за фер и правично судење. Овие стандарди се основ на секоја демократска држава која на своите граѓани им гарантира еднаков пристап до правдата. Тие ја зацврстуваат довербата на граѓаните во судството кое е должно да обезбеди постапка со која во целост ќе се почитуваат основните човекови слободи и права.

Дефиницијата за стандардите произлегува од Европската конвенција за човекови права²⁰ која го потенцира значењето на еднаквоста на средствата во постапката, пресумпцијата на невиност, како и судењето во разумен рок. Членот 6 од ЕКЧП јасно ги дефинира стандардите и начелата за фер и правично судење, а посебен акцент става врз судиите во постапката, кои треба да обезбедат нивно почитување. Секој судија треба на почетокот од судењето да се потсети на обврските кои произлегуваат од оваа Конвенција, а при заклучувањето на постапката да провери дали ја извршил оваа должност. Судијата е тој кој мора да осигура дека обвинетиот е соодветно застапуван, посебно за кривичните случаи каде треба да се создадат посебни услови за *ранливите* обвинети. Судијата е одговорен да осигура дека се почитува начелото на еднаквост на средствата, што значи дека секоја странка мора да има разумна можност да го изнесе својот случај во услови кои не ја ставаат во значително понеповолна положба во однос на противникот.

Концептот *правично судење* во себе вклучува повеќе аспекти од судскиот процес, како што е правото на пристап до судот, истрагата во присуство на

²⁰ Европска Конвенција за човекови права, www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf, Совет на Европа, 1950 година;

обвинетиот, ослободеност од само - инкриминирање, еднаквост на оружјата, право на постапката во која се спротивставени двете страни и образложена пресуда.

Членот 6 бара националните судови да ја образложат својата пресуда, како при граѓански така и при кривични постапки и тоа посебно доколку поднесените докази се крајно битни за резултатот на предметот.

2.3.1. Еднаквост на оружјата

Во дефинирањето на правично судење особено значајно е еднаквоста на оружјата што подразбира еднакви можности на странките во презентирањето на доказите, како и еднаков третман од страна на судот. Тоа значи дека секоја од странките во постапката мора да има разумна можност за претставување на својот случај пред суд, односно дека едната страна нема да биде ставена во понеповолна положба во однос на другата страна. Праксата на Европскиот суд за човекови права, покажува дека еднаквоста на оружјата значи страните во спорот да имаат еднаква процедурална положба за време на судењето и да имаат еднаква положба во делот на изнесувањето на одбраната или обвинението.²¹ Во кривичните постапки еднаквоста на оружјето е гаранција за правото на одбрана. Принципот бара доволно време, како и можности за подготовка на одбраната, но опфаќа и право на бранител, правото да се предложат и испитаат сведоци и правото на обвинетиот да биде присутен за време на судењето.

На прашањето дали одбраната и обвинителот биле еднакво третирани од судијата во врска со приговорите и останатите дејствија во текот на постапката во 94% е даден позитивен одговор, а во ист процент е даден одговор на прашањето дали одбраната ги имала истите можности како и обвинителството во предлагањето на доказите. Ваквите податоци укажуваат на почитување на принципот на еднаквост на оружјата и правично судење, што е позитивен тренд имајќи во предвид дека кај претходниот модел на кривична постапка најголемите забелешки се однесуваа за нееднаквиот третман на странките, односно со мислење дека судот е секогаш понаклонет кон обвинителството. Оваа наклонетост кон обвинителството од страна на судот се забележува и во запазувањата на набљудувачите во текот на оваа година, во случаи кога обвинителството било повикано во судницата пред да биде повикана одбраната.

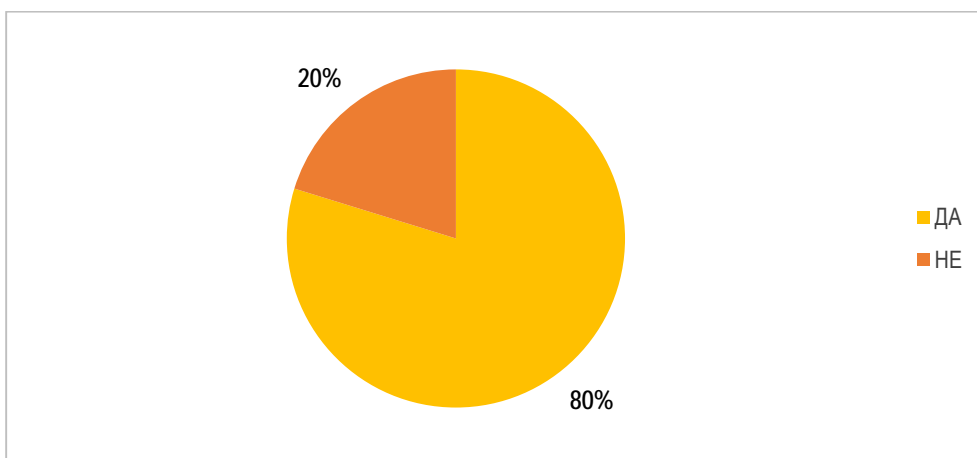
2.3.2. Јавно судење

Јавното судење во разумен рок пред независен и непристрасен трибунал претставува дел од стандардите за фер и правичното судење. Членот 6 на ЕКЧП гарантира на секого дека за време на определувањето на неговите граѓански права и обврски или кога е кривично гонет да има право на јавно судење. Оваа одредба

²¹ Правично судење, Прирачник / Фонд за хуманитарно право, Белград 2001

бара присуство на главниот претрес од двете страни, како и расправата да биде отворена за јавноста.

Јавноста на судењето е значајна бидејќи на тој начин се гарантира и довербата во судството, како и избегнувањето на евентуални притисоци или влијание за време на судската постапка. Прашањето за правото на јавно судење е утврдено и во Универзалната декларација за човековите права²², како и во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права²³. Јавната расправа всушност претставува усмена расправа за суштината на спорот во присуство на јавноста, вклучувајќи ги и медиумите.²⁴ Доколку се погледнат податоците од набљудувањето може да се види дека во сите случаи судењата биле јавни. Присуството на медиумите било исто така дозволено во 99%, а во 1% случаи претставниците на јавноста и медиумите биле спречени да присуствуваат на судењето. Сепак, од страна на набљудувачите забележано е дека во 20% од случаите местото и времето на судењата не биле јавно објавени на таблата надвор од судницата, како и тоа дека во неколку случаи најпрво обвинителството било во судницата, а отпосле биле повикани одбраната и останатата јавност.

Јавно објавување на судење

Постојат исклучоци на јавното судење заради заштита на моралот, јавниот ред или националната безбедност, а посебна заштита се обезбедува кога се работи за интереси на малолетен престапник, односно дете согласно дефиницијата на Конвенцијата за правата на детето. Според добиените податоци од набљудувањата јавноста била исклучена на 10 расправи согласно ЗКП.

²² Универзалната декларација за човекови права на Обединети Нации, 1948 година

²³ Меѓународен пакт за граѓански и политички права, 1966 година

²⁴ Правично судење, Прирачник / Fair Trials Manual, Фонд за хуманитарно право Белград 2001 (превод на Amnesty International Fair Trials Manual)

2.3.3. Непристрасно судење

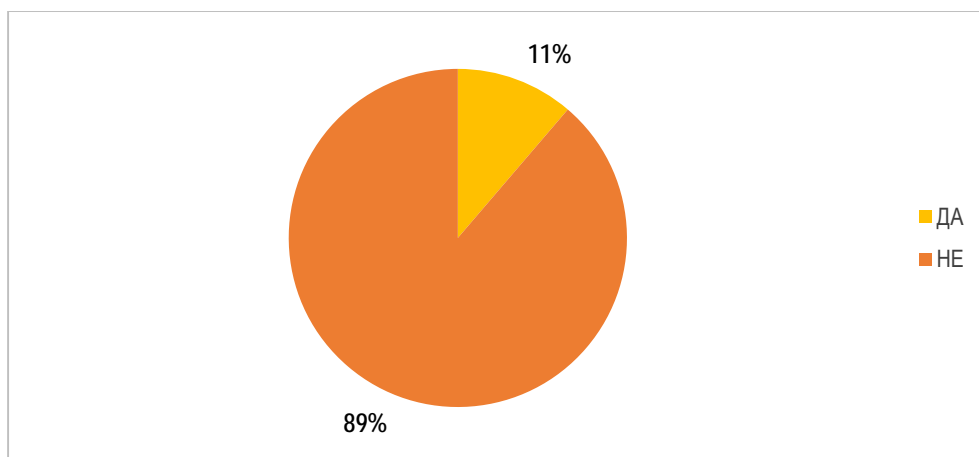
Правото на непристрасно судење е исто така едно од правата кои овозможуваат фер и правично судење. За да може да се обезбеди непристрасно судење предвиден е инструментот изземање на судија или поротници. Правото на непристрасност на судот бара судиите или поротниците да немаат интереси во спорот, односно постапките да се водат правично и да се почитуваат правата на сите страни во спорот. Комитетот за човекови права на Обединетите Нации истакнува дека непристрасноста “значи дека судијата не смее да има однапред формирано мислење за случајот кој го води, како и дека не смее да постапува на начин кој ќе ги фаворизира интересите на едната страна во спорот.”²⁵ Основните принципи за независност на судството утврдуваат дека “судиите мора да се однесуваат на начин кој обезбедува непристрасност и независност на судот”.

Изземањето е начин да се оспори непристрасноста на судот. Од таа страна овој дел беше опфатен со набљудувањето при што податоците покажуваат дека немало ниту едно побарано изземање на судија или поротник, а во 99% од случаите набљудувачите оцениле дека судиите или поротниците немаат оформено мислење кое може да влијае врз одлучувањето. Ова покажува дека во најголем број на мониторирани предмети немало сомнение во судската непристрасност, односно само во 1 случај постоело сомнение дека судијата или судијата поротник имал веќе оформено мислење кое може да влијае врз одлучувањето. Овој случај се однесува за судењето кое се однесуваше на протестите на 5 мај.

На прашањето дали судот се однесувал со заплашување кон било која од страните, забележано е дека само во 1 случај е забележано такво однесување, каде бранителот е казнет со парична казна поради несоодветно однесување кон судот, но набљудувачот оценил дека во истиот случај судот го игнорирал бранителот а со тоа покажал нерамноправност на странките во постапката и на дополнителни 7 расправи. Во 2 случаи е забележано дека судот бил пристрасен и во 4 случаи набљудувачите забележале дека судот ја фаворизира една од странките во постапката.

Што се однесува до прашањето за несоодветна *ex-parte* комуникација на судот со една од странките, во 16 случаи е забележано дека судот комуницира со обвинителството на начин што му помага при формулирање на прашања или му укажува да приговара на одредени прашања.

²⁵ Правично судење, Прирачник / Fair Trials Manual Фонд за хуманитарно право Белград 2001, – види случај Картунен против Финска (387/1989), 1992 Извештај на Комитет за човекови права

Постоење на несоодветна ex-parte комуникација

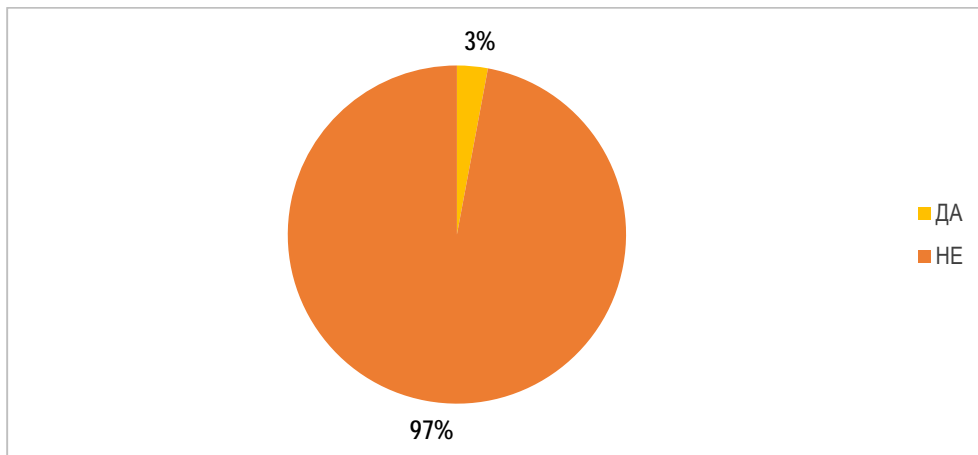
Од податоците добиени од набљудувачите не е забележано користење на дискриминаторски јазик од страна на судот по основ на пол, раса и слично и во 3 случаи набљудувачите имале забелешки за вниманието на судот во текот на постапката.

2.3.4. Пресумпција на невиност

ЕКЧП во член 6 точка 2 дефинира дека “Секој кривично обвинет ќе се смета за невин се додека не се докаже дека е виновен во согласност со законите”. ЕКЧП е обврзувачки меѓународен акт за сите земји членки на Советот на Европа и претставува составен дел од нивната домашна легислатива. Во таа насока доколку е сторена повреда на правата загарантирани со оваа конвенција, граѓаните имаат право да се жалат до Европскиот суд за човекови права во Стразбур.

Пресумпцијата на невиност е утврдена со Уставот на Република Македонија каде е утврдено дека “Лицето обвинето за казниво дело ќе се смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска одлука” а во законот за кривична постапка покрај основното начело сместено во став 1 во кое стои дека „лицето обвинето за кривично дело ќе се смета за невино се додека неговата вина не биде утврдена со правосилна судска пресуда“, додаден е уште еден став со кој сега државните органи, средствата за информирање и сите останати се должни да го почитуваат ова начело. Во овој член 2, став 2 стои: „државните органи, средствата за јавно информирање и другите лица се должни да се придржуваат до правилото од ставот 1 од овој член, а со своите јавни изјави за постапката која е во тек не смеат да ги повредат правата на обвинетиот и оштетениот, како и судската независност и непристрасност“. Основи на пресумпцијата на невиност се и правото лицето да не сведочи против себе или да ја признае вината, како и правото на молчење. За да се почитува принципот на пресумпција на невиност товарот на докажување го носи обвинителството. Обвинителството треба да ја докаже вината на обвинетото лице, па во таа насока податоците од набљудувањето покажуваат

дека судот ја почитувал пресумпцијата на невиност и товарот на докажување го имало обвинителството, односно не постоеле дејствија кои сугерирале дека товарот на докажување е на обвинетиот. Од податоците од набљудувањето се покажа дека во 4 случаи набљудувачите имале впечаток дека товарот на докажување паднал на обвинетиот.

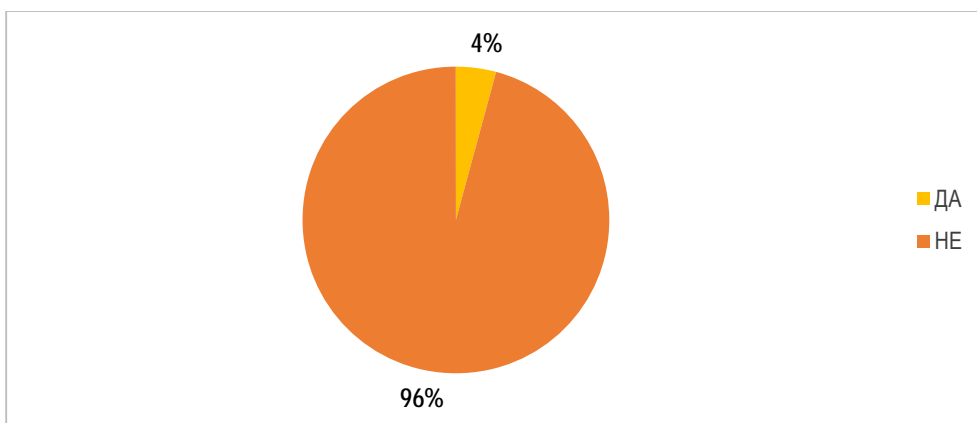

Товарот на докажување во текот на судењето падна на обвинетиот

2.3.5. Права на обвинетите лица

Правата на обвинетите лица се дел од принципот на фер и правично судење. Во ЕКЧП како минимални права на обвинетото лице се: лицето да биде веднаш детално известено на јазик кој го разбира за природата и основот на обвинението, да има доволно време и адекватни услови за подготовка на одбраната, да има право да се брани сам или со бранител по свој избор, или доколку не располага со средства за бранител да добие бранител по службена должност, да ги сослуша сведоците, како и да добие преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот. На сличен начин и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права ја уредува проблематиката за правата на обвинети лица. Имено МПГПП²⁶ утврдува дека “секој кој е обвинет за кривично дело има еднакви права во делот да присуствува на судењето, да се брани сам или со помош на бранител, како и да му се обезбеди бранител бесплатно ако не може сам да го плати.” Во правата на обвинетиот е да присуствува на судењето, па од страна на набљудувачите било констатирано дека само во 6 случаи обвинетиот бил исклучен во некоја од фазите на судењето, а во 96% обвинетиот бил присутен за време на судењето.

²⁶ Меѓународен пакт за граѓански и политички права, 1966 година

Обвинетиот беше исклучен во некоја фаза од судењето

Меѓународните стандарди воедно утврдуваат забрана за вознемирување и заплашување на адвокатот, правото на доверливост во комуникацијата со бранителот, како и правото на бесплатна правна помош. Едно од основните права на обвинетиот е правото на бранител. Законот за кривична постапка утврдува и постоење на задолжителен бранител и бранител по службена должност. Ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани, или ако против него се води кривична постапка за кривично дело за кое во законот е пропишана казна доживотен затвор, мора да има бранител уште при првото испитување. Обвинетиот мора да има бранител ако против него е определен притвор за времето додека трае притворот. Кога не постојат услови за задолжителна одбрана, ако според својата имотна состојба не може да ги поднесува трошоците на одбраната, на обвинетиот може по негово барање да му се постави бранител, кога тоа го бараат интересите на правдата, а особено тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот. Податоците од набљудувањата покажуваат дека во 88% обвинетите лица имале свој бранител, односно на 118 расправи, додека во 7% бил назначен бранител по службена должност. Само во 5% од случаите обвинетите немале бранител.

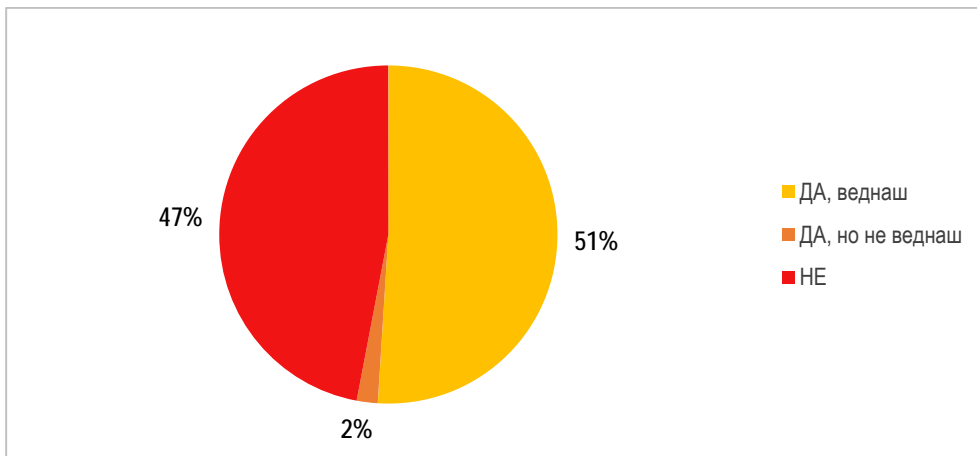
Само во 50% од случаите обвинетото лице било поучено за правото на бесплатна правна помош, а во останатите 50% не било поучено. Иако ЗКП предвидува дека во права на обвинетиот (член 70) обвинетиот има право да добие бесплатен бранител доколку нема средства да плати, а тоа го бараат интересите на правдата, како и тежината на кривичното дело и сложеноста на случајот, а се предвидува и одбрана на сиромашните, мал е бројот на случаи кога лицето било поучено за правото на бесплатна правна помош. Ваквите податоци доведуваат до заклучок дека судовите не секогаш проверуваат дали обвинетото лице е финансиски способно да ги покрие трошоците на одбраната и дека реагираат најчесто во случаи кога законот предвидува задолжителна одбрана. Правото на бесплатна правна помош зависи од исполнувањето на два кумулативни услови:

лицето да не може да ги надомести трошоците за својата одбрана и бесплатната правна помош да биде во интерес на правдата.

Новиот ЗКП предвидува поголема слобода, односно доволно време за подготвување на одбраната на обвинетиот за време на целата постапка, а посебно внимание се посветува во подготовката на главниот претрес. Поканата до обвинетиот мора да се достави така што помеѓу нејзиното доставување и денот на главниот претрес мора да има доволно време за подготвување на одбраната, а најмалку 8 дена. Бранителите мора да им помогнат на своите клиенти и да ги преземат сите мерки во остварувањето на нивните права и интереси. Набљудувачите нотирале дека во 99% бранителите квалитетно биле подготвени за случајот и не оставиле впечаток дека не ги застапуваат соодветно своите клиенти.

Правниот систем кај нас го гарантира правото на молчење, но нема изречно предвиден механизам како молчењето влијае на судот. Според проценка на набљудувачите, во 7 случаи судот извлекол негативни заклучоци од користењето на правото на молчење, што не е лесно да се заклучи во случаите кога судот тоа нема изречно да го каже, па заклучоци би можеле да се изведуваат од дополнително анализирање на бројот на осудителни пресуди во случаите кога обвинетиот го користел ова право.

Правото на одбрана предвидува и доволно време за подготовка, па значајно е да се знае дали одбраната се пожалила дека немала доволно време за подготовка или имало одредени рестрикции. Набљудувачите забележале дека одбраната во овој дел се пожалила во 6 случаи, а во 67 од набљудуваните предмети немало оплаки.

Дали обвинетиот имаше потреба од преведувач и дали таков беше доделен веднаш

ЕКЧП утврдува дека за да може да се оствари фер и правично судење обвинетиот треба да има и бесплатен преведувач доколку не го разбира или не го зборува службениот јазик на судот, односно има право на преведување. Од

добиените податоци во 51% од случаите обвинетиот имал потреба од преведувач веднаш, во 2 случаи дополнително е побаран преведувач.

Квалитетно преведување е од особено значење за фер и правична постапка бидејќи преведувачот не само што преведува искази кои усно се даваат во постапката, туку преведува и документи и други писмени материјали, а квалитетниот превод овозможува и еднаквост на оружјата во постапката. Точниот превод е неопходен предуслов за правото на правично судење. Сепак нашиот систем не предвидува можност за оспорување на преводот како некомпетентен или пристрасен, како што тоа го предвидува европската директива за правото на преведувач. Податоците пак на набљудувачите покажуваат дека во 6 случаи постоело сомневање, но и во таков случај мора да постои механизам за оспорување на квалитетот на преводот кој е суштински во остварувањето на правото на одбрана.

3. АНАЛИЗА НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА

Казнената политика во Република Македонија е критикувана од повеќе аспекти. Генералниот став е дека постојната казнена политика во РМ е блага и изречените казни се движат најчесто под минимумот утврден со КЗ или на границата на минимално определена казна и во најголем процент се изрекуваат алтернативни мерки, меѓу кои е најзастапена условната осуда.²⁷

Новиот ЗКП содржи одредби кои за првпат во македонското казнено - процесно законодавство ја регулираат можноста за спогодување на јавниот обвинител и осомничениот за видот и висината на кривичната санкција, предвидуваат поинаков статус на изјавата за признавање вината во фазата на контрола на обвинението, и на признанието дадено во текот на главната расправа во редовната постапка, како и во текот на расправата во скратената постапка одошто тоа беше досега случајот со признанието што обвинетиот можеше да го даде пред судот.²⁸

Ваквите нови законски решенија внесоа суштинска реформа во процедуралното постапување кои се пренесени од англосаксонскиот институт специфичен за државите од *common law* со нивно нужно прилагодување кон европската правосудна практика. Казнено – процесното право и судската практика кои се карактеристични за традиционалното европско тло, до сега се спротивставуваа на спогодбената односно консензуалната правда поаѓајќи од определбата дека казнената реакција е строго законски утврдена и не познава

²⁷ Лидија Брашер Тајд - Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: кон поеднообразен систем, Скопје, 2012

²⁸ Прирачник за Закон За Кривична Постапка, Министерство за Внатрешни Работи Биро за Јавна Безбедност Центар за Обука, Скопје, 2012

дијалог, компромис, ниту договор со оглед на фактот што главната цел е заштита на фундаменталните социјални вредности. Во казнено - процесната литература веќе подолго време се среќаваат обвинувања дека мешовитата кривична ја карактеризираат бавност, нагласен формализам, нефлексибилност и, како резултат на сето ова, неефикасност. Се очекува со можноста за спогодувањето во дел да се надминат ваквите забелешки и да се овозможи кривичната правда да биде остварена во најкраток можен рок.

Сепак, за да почне да функционира спогодувањето неопходно е во земјата да постои стабилна и изедначена казнена политика. Во РМ, откако започна да се применува новиот ЗКП го немаше ниту едното, ниту другото, така што за да заживее спогодувањето се пристапи кон креирање инструменти за изедначување на казнената политика при изрекувањето на казните. Во таа насока Министерството за правда предложи донесување на Правилникот за начинот на одмерување на казните.²⁹

Донесувањето на овој правилник предизвика различни и бурни реакции од страна на сите чинители во правосудниот систем. Додека дел од актерите беа на становиште дека правилник од овој вид е потребен за уедначување на казнената политика и потребата од креирање инструменти за изедначување на казнената политика при изрекувањето на казните, значајна е и групата на експерти која строго го критикуваше донесувањето на правилникот од причина што истиот навлегува во самостојноста и независноста на судството изразена и преку дискреционото одлучување за казните.³⁰ Очигледното незадоволство околу Правилникот за начинот на одмерување на казните кулминираше кога се предложи донесување на Закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната³¹, а особено со неговото стапување во сила и примена почнувајќи од 06.07.2015 година.

Најголемата придобивка односно критика кон најпрво Правилникот за начинот на одмерување на казните а подоцна и кон Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната е во ново воведениот институт во ЗКП – спогодувањето. За жал оваа анализа не може во целост да се осврне на спогодувањето, бидејќи набљудуваните предмети се само предмети кои се во судот, а не и во претходните фази на постапката особено во текот на јовнообвинителската истражна постапка. Во таа насока во 10-те мониторирани предмети кои беа во постапка на оценување на обвинителниот акт, во 3 случаи судот беше известен на самото рочиште за оценување дека е постигната спогодба помеѓу ОЈО и обвинетиот.

²⁹ Правилник за начинот на одмерување на казните (Службен весник на РМ бр.64/14).

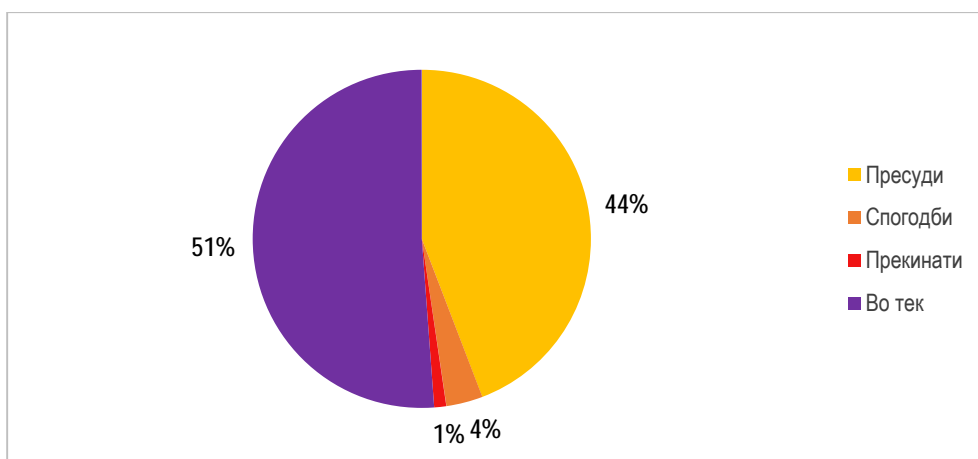
³⁰ Реформа на казнената политика или нешто друго, 1.02 Прегледна научна статија УДК343.19.077.6.04(497.7), д-р Богданчо Гогов

³¹ Закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната (Службен весник на РМ бр.199/14)

Како и да е, Правилникот а и Законот имаат видлива примена и во текот на судската постапка, при спогодувањето на расправа, признавањето на вина и одмерување на казната од страна на судот.

Предмет	Кривично дело	Спогодба
КОК.ООА бр.00/2015	Чл.418-б и чл.418-в од КЗ	1 обвинет - казна затвор од 9 години и 2 месеци
КОК.ООА бр.11/2015	Чл.215 ст.3 в.в со ст.1 од КЗ	2 обвинети - казна затвор од по 3 години
КОК.ООА бр.35/2015	Чл.215 ст.3 в.в со ст.1 од КЗ	3 обвинети: Првообвинет - казна затвор од 7 години Второобвинет - казна затвор од 4 години Третообвинет - казна затвор од 3 години и 6 месеци

Од добиените податоци од набљудуваните предмети, од 86 мониторирани предмети, во 38 предмети се донесени и објавени пресуди, 1 предмет е завршен со решение за прекин на постапката, а во 3 случаи постигната е спогодба помеѓу ОЈО и обвинетиот.

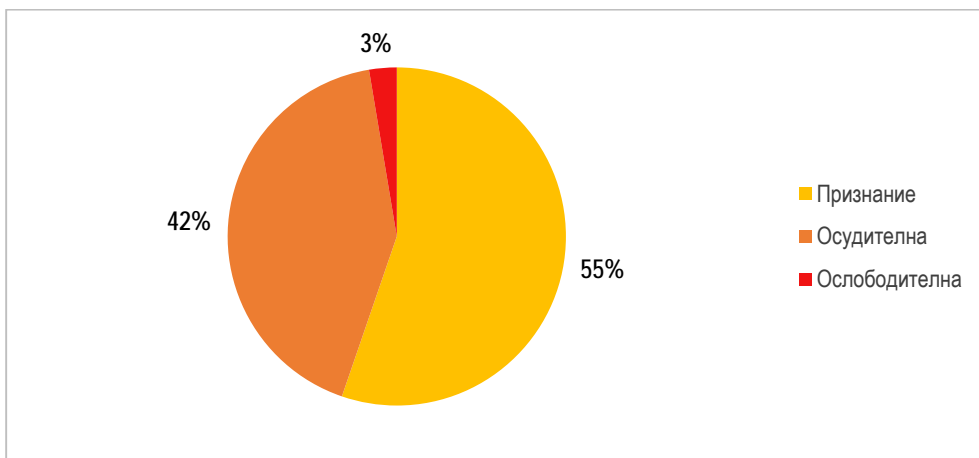
Број на завршени предмети

Од вкупно објавените 38 пресуди, 25 пресуди донесени се од страна на Одделението за организиран криминал и корупција, 11 пресуди се однесуваат за останатите кривични предмети кои се од значење за јавноста и други коруптивни предмети и 2 пресуди се донесени на рочиште за оценка на обвинител акт.

Признавањето на вината како право на обвинетиот не е нешто непознато и ново, туку тоа беше предвидено и во стариот ЗКП. Клучната новина која произлегува од новиот ЗКП е во тоа што сега врз основа на ваквото признание и под услови определени со законот, на главната расправа судот може да донесе пресуда, без обврска притоа да изведува дополнителни докази. Од ова произлегува дека сега

има значајна измена во однос на доказната вредност на признанието на вината. Постапката за признавање на вина на главната расправа е регулирана во членовите 380 и 381 од ЗКП. Интересно е тоа што обвинетиот признавањето на вината како и спогодувањето може да го даде без оглед на природата и тежината на кривичното дело за кое се води постапката. Исто така, тој може да ја признае вината во однос на едно или повеќе кривични дела од обвинението.

Од набљудуваните предмети и донесените 38 пресуди кои се однесуваат за вкупно 70 обвинети лица, 24 пресуди се донесени врз основа на признание на вина, 13 се осудителни пресуди и 1 е ослободителна пресуда. Според овој податок, осудителни пресуди се донесени во 37 случаи и само 1 ослободителна пресуда. Интересно е да се забележи дека признавањето на вината често се користи од страна на обвинетите лица, во случајов дури во 55% од предметите. Сепак, од перцепцијата на набљудувачите произлезе запазувањето дека обвинетите лица се најчесто притиснати од страна на судот и од страна на своите бранители да ја признаат вината, и тогаш кога јасно се забележува дека не ја искажуваат слободно својата волја за признавање на вина.

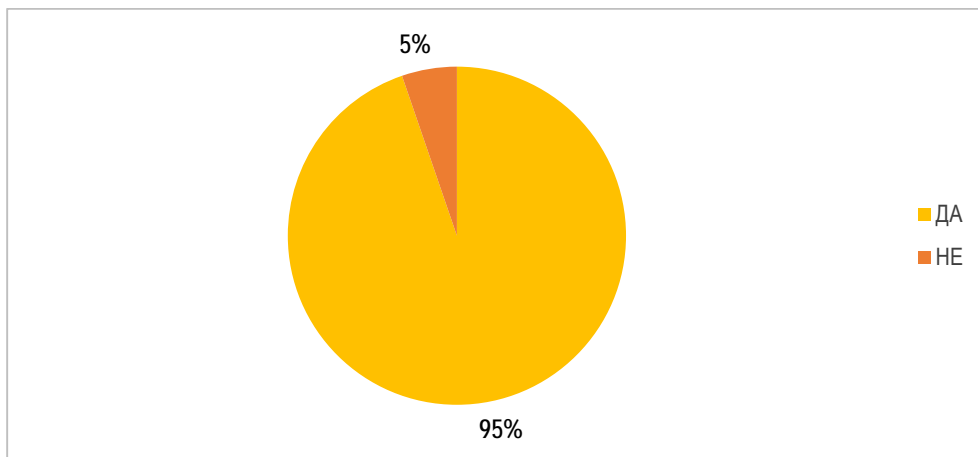
Видови на пресуди

Судот најчесто изрекувал казна затвор, односно во 25 случаи е изречена казна затвор, која се движела од минимална од 6 месеци до максимална од 12 години и 6 месеци, во 11 случаи е изречена условна осуда, додека само во 1 случај е изречена парична казна. Судот изрекол во 3 случаи задолжителна мерка - конфискација на имот и имотна корист, во 1 случај мерка - одземање на моторно возило и во 2 случаи споредна мерка - протерување на странец од земјата. Загрижува фактот што судот во општо не ја применил мерката проширена конфискација, зашто од оваа мерка се очекуваат значајни резултати во сузбивањето на корупцијата.

Друг значаен принцип при донесувањето на пресудата е истата да биде јавно изречена, доколку не постојат ограничувања во тој поглед. Согласно

принципите на МПГПП³² исклучоци од јавно изрекување на пресуда постојат кога се однесуваат за малолетно лице чија приватност мора да се заштити, кога станува збор за брачни спорови, како и во случаи за старателство над деца. Изрекувањето на пресудата јавно се применува и кога јавноста била целосно или делумно исклучена од судењето.

Од добиените податоци на набљудувачите може да се види дека само во 2 случаи пресудата не била изречена јавно. Согласно овој податок судот речиси секогаш јавно ја објавува пресудата.

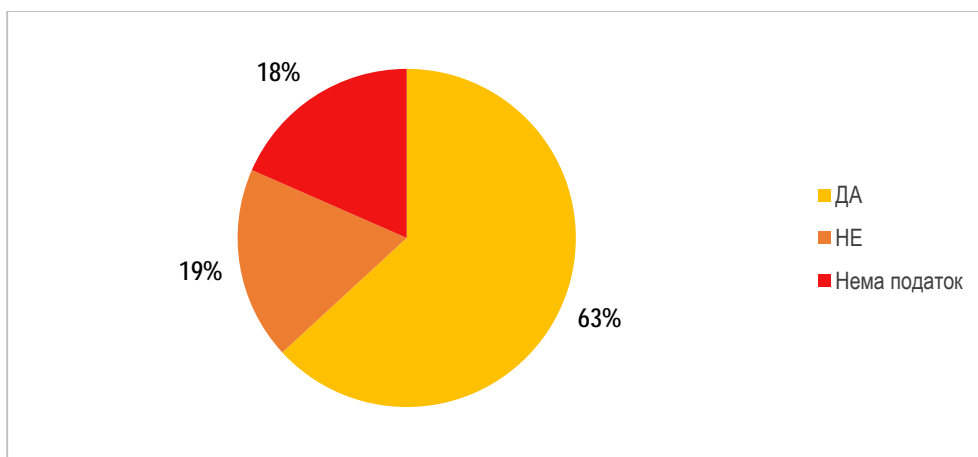

Јавно изречена и објавена пресуда

Со објавувањето на пресудата судот има обврска и должност да изврши да го поучи обвинетиот за правото на жалба. Правните лекови се особено важни за оцена во делот на пристапот до правдата. Европскиот суд нагласува дека, иако во член 6 на Европската конвенција за човекови права изречно не е наведено правото на жалба, сепак тоа право е неделиво од правото за правично судење. Оваа гаранција е потврдена со член 2 од Протоколот 7 кон Конвенцијата во кој се предвидува правото на жалба во кривични дела.

Во оваа насока податоците на набљудувачите покажуваат дека судот во 63% објаснил на обвинетиот за условите за жалба, а во 19% не. Во овој дел треба да се нагласи дека во член 406 на ЗКП е предвидена поука, односно дека “по објавувањето на пресудата, претседателот на советот ќе ги поучи странките за правото на жалба, како и за правото на одговор на жалбата”.

³² Меѓународен пакт за граѓански и политички права, 1966 година

Поука за жалба

Крајна констатација за судската ефикасност во борбата со организираниот криминал и корупција е дека со новите измени на ЗКП и институтот спогодување и признавање на вина, бројот на пресуди е значително зголемен и времетраењето на судските постапки е намалено. За споредба ќе направиме паралела со мониторирање на судските постапки вршено во периодот од октомври 2012 до јули 2013 година, во кој временски период беа набљудувани 37 предмети пред Одделението за организиран криминал и корупција. Во временски период од 10 месеци мониторирање само за 15 предмети се донесени пресуди.³³ Видно е дека има подобрувања во примената на новиот ЗКП после 2 години од неговата активна примена. Сепак мора да се земе во предвид дека се работи за кривични дела за организиран криминал и корупција каде постапките траат подолго заради комплексноста во степенот на докажување, обемот на случаите и поголемиот број на обвинети лица, како и вклучувањето на вешти лица за кривични дела од областа на економски криминал.

³³ Судска ефикасност во справувањето со организираниот криминал и корупција, Коалиција Сите за правично судење, Скопје, 2013

4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

4.1. ЗАКЛУЧОЦИ

- Набљудувањето на предметите од областа на организиран криминал и корупција траело во краток период, при што подоцнежното вклучување во фазите на постапката, како и нецелосниот опфат на истата, влијае врз генералните заклучоци за судска ефикасност и почитување на правата во постапките за овој вид на кривични дела.
- Судската независност е важен постулат во остварувањето на правдата, а за да може да се обезбеди, потребно е државата да изгради стандарди со кои ќе се гарантира самостојноста на судиите и да овозможи предуслови според кои секој судија ќе може независно и без притисоци да ги носи своите одлуки.
- Во делот на организиран криминал и корупција во текот на 2015 година најзастапени набљудувани предмети се за кривичните дела Трговија со луѓе и Криумчарење на мигранти, потоа Неовластено производство и пуштање во промет наркотични дроги и други прекурзори, Измама и Злосторничко здружување, а помал е бројот на останатите дела кои спаѓаат во групата на кривични дела од областа организиран криминал и корупција.
- На рочиштата за оцена на обвинител акт судот нема донесено ниту едно решение со кое обвинителниот акт се одбива како неоснован.
- Основната карактеристика на главната расправа согласно новиот ЗКП е акузаторноста, каде странките предлагаат и изведуваат докази при што судот е ослободен самоиницијативно да предлага докази и во таа насока од суштинско значење е присуството на учесниците во постапката. Од набљудуваните предмети може да се утврди дека отсуството во постапката било најчесто од страна на обвинетото лице што го наметнува прашањето за уредноста на доставата на писмената, но и примената на мерки за обезбедување на присуство во постапката, како и техничките предуслови на полицијата да ги донесат обвинетите лица од притвор или затвор. На 27 расправи отсутен бил ОЈО што укажува на фактот дека обвинителството е пренатрупано со предмети.
- Новините на ЗКП се имплементираат и странките даваат воведен говор кој според набљудувачите во значителна мера или во 69% воведниот говор на обвинителот односно во 79% воведниот говор на бранителот е разбирлив, за она што го тврди странката и кои решавачки факти ќе се докажуваат, а заведени се 2 случаи каде воведниот говор на ОЈО односно 1 случај каде воведниот говор на бранителот не овозможил согласно утврдената цел јасно и концизно запознавање на судот за тоа што странката има намера да го докажува и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.

- Во 50% од случаите судот го прашал обвинетото лице дали разбира за што е обвинето, а во 39% од набљудуваните предмети каде лицето не разбирало за што е обвинето судијата дал појаснување.
- Судот редовно го поучува обвинетиот за правото да молчи или да даде свој исказ и го советува внимателно да го следи текот на главната расправа, при што му укажува дека може да изнесува докази во своја одбрана, да им поставува прашања на сообвинетите, сведоците и вештаците, и да става забелешки во поглед на нивните искази. Сепак во 7 случаи забележано е дека судот извлекол негативни заклучоци од користењето на правото на молчење.
- Забележано е дека обвинетите лица често го користат признавањето на вина, при што судот редовно поставувал прашања за да се провери признанието во правец на обележјата на кривичното дело, за доброволноста на признанието, како и свесноста на обвинетото лице за правните последици од признанието. Сепак, забележано е дека обвинетите лица најчесто биле притиснати од страна на нивните бранители или од страна на судот да ја признаат вината, што во целост се коси со начелото за пресумпција на невиноста.
- ЗКП го пропишува редоследот по кој се изведуваат доказите, односно најпрво се изведуваат доказите на обвинението и докази врзани со имотно - правните барања, а потоа докази на одбраната, докази на обвинението за побивање на доказите на одбраната и докази на одбраната како одговор на побивањето, а во набљудуваните предмети е утврдено дека се запазува редоследот на изведувањето на доказите.
- Според набљудувачите ОЈО и одбраната биле подготвени за директните испитувања, односно само во 1 случај ОЈО не оставил впечаток дека добро го владее случајот и не знае зошто ги поставува прашањата.
- Значајно при директното испитување е прашањата кон сведокот, односно вештакот да бидат јасни и прецизни, во 78% од случаите набљудувачите забележале дека прашањата се јасни и прецизни, а само во 12 предметите истите биле делумно јасни и прецизни. Може да се заклучи дека постои напредок во умешноста на ОЈО и одбраната за поставување на директни прашања.
- Вкрстеното испитување како новина на ЗКП успешно се користи посебно од страна на одбраната. При вкрстеното испитување по правило треба да се користат “затворени прашања”, а податоците од набљудувањата покажуваат дека во 85% од случаите се користеле затворени прашања, само во 8 случаи прашањата не биле од затворен тип. Може да се заклучи дека постои напредок во умешноста на ОЈО и одбраната при вкрстеното испитување.
- При вкрстените испитувања се почитувала личноста на сведокот односно вештото лице кое се испитува, а само во 8% од случаите се користеле и изјави дадени претходно.

- Во 57% од случаите судот го искористил своето право да поставува прашања на сведокот/вештакот.
- Судот во голема мера се грижел за дозволеноста на прашањата, валидноста на одговорите и праведното испитување.
- Приговорот на прашања се користел во голема мера од страна на сите учесници во постапката.
- Членот 388 од ЗКП се користел како исклучок само во 5 случаи само кога сведоците биле отсутни.
- Испитувањето на обвинетиот е дозволено само доколку одбраната го предложи истото. Во 23 случаи обвинетиот бил испитан за кривичното дело, а во 26 случаи обвинетиот бил испитан по однос на околности кои се битни за одмерување на казната.
- Со новиот концепт судот има пасивна улога, но може да се заклучи дека во поголем дел писмените и материјалните докази и понатаму ги чита и презентира судот, а не странките во постапката.
- Новиот ЗКП наметна и материјално - технички предуслови за забележување на текот на главната расправа, но една од основните забелешки останува во овој поглед, односно и понатаму судовите се недоволно технички опремени за да можат да ги користат современите техники на регистрирање.
- Во најголем дел од податоците се забележува дека одбраната и обвинителот биле еднакво третирано од судот, односно одбраната во поголем дел од случаите имала исти можности за предлагање на доказите.
- Во најголем дел судењата биле јавни (99%), но во 20% судот не го објавил јавно местото и времето на судењето.
- Во најголем дел судот оставил впечаток дека е непристрасен, не се однесувал со заплашување кон страните, ниту се однесувал дискриминаторски за време на текот на постапката. Сепак несоодветна ех parte комуникација е забележана во 16 случаи и тоа помеѓу судот и ОЈО.
- Во 50% од случаите обвинетото лице било поучено за правото на бесплатна правна помош. Судовите не секогаш проверуваат дали обвинетото лице е финансиски способно да ги покрие трошоците на одбраната и реагираат најчесто во случаи кога законот предвидува задолжителна одбрана. Правото на бесплатна правна помош зависи од исполнувањето на два кумулативни услови: лицето да не може да ги надомести трошоците за својата одбрана и бесплатната правна помош да биде во интерес на правдата.
- Во најголем дел обвинетите лица имале бранител по сопствен избор, но во 6 случаи одбраната се пожалила дека немала доволно време за подготовка.
- Правото на преведувач се користи од страна на обвинетите, само во 6 случаи постоело сомневање во квалитетот на преводот, но воедно нашиот систем не предвидува можност за оспорување на преводот како

некомпетентен или пристрасен, истиот е од суштинско значење во остварувањето на правото на одбрана.

- Спогоднувањето како нов институт во ЗКП тешко е да се следи бидејќи истиот се случува во обвинителството. Сепак од рочиштата за оценка на обвинителен акт 3 спогодби беа мониторираны каде е забележано дека овој институт успешно се применува, но последиците за останатите обвинети лица кои нема да се спогодат директно влијаат на начелото на пресумпција на невиноста.
- Пресудите во најголем број случаи се изречени јавно.
- Судот во најголема мера изрекол осудителни пресуди, 55% од нив поради признание на вина.
- Најчесто во осудителните пресуди судот изрекол санкција – казна затвор, а во помал број случаи условна осуда.
- Во 66% од пресудите судот го поучил обвинетиот за правото на жалба.

4.2. ПРЕПОРАКИ

- Набљудувањата треба да ги опфатат постапките до крај, односно до донесувањето на пресудите со цел да се донесе заклучок за судската ефикасност и кривично - правниот одговор во борбата со организираниот криминал и корупција.
- Зајакнување на стандардите за самостојност на судиите како и овозможување на предуслови за независно постапување без притисоци и влијанија при донесувањето на своите одлуки.
- Зајакнување на контролата на достава со цел спроведување на уредно доставување на поканите, како и примена на мерките за обезбедување со цел присуство на сите учесници во постапките.
- Обезбедување на пристап до доказите за одбраната, како и доволно време за подготовка, имајќи во предвид дека едно од основните права на обвинетиот е доволно време и можности за подготвување на својата одбрана, како и увид во списите со цел запознавање со доказите против него и во негова корист.
- При поуката за правата потребно е судот да ги провери условите добивање на бесплатна правна помош и за истото да ги поучи обвинетите лица.
- Воведниот говор кој го даваат странките во постапката треба да биде разбирлив и да овозможи јасно и концизно запознавање на судот што странката има намера да докажува, како и кои решавачки факти ќе се обиде да ги докаже.
- Продолжување на обуките за новиот концепт на ЗКП за обвинителите и бранителите во поглед на новитетите за вкрстеното испитување, како и потребата од квалитетно владеење на случајот во доказната постапка.

- И при директното испитување прашањата треба да бидат јасни и прецизни, додека кај вкрстеното испитување да се користат прашања од затворен тип со кој се испитуваат сведоците кои ги предложила спротивната страна.
- Признавањето на вина како право на обвинетиот да се образложи и укаже од страна на бранителот пред отпочнување на постапката, при што обвинетиот самостојно без притисок ќе одлучи дали да го искористи ова право.
- Правото на обвинетиот на молчење да нема последици врз донесување на одлуката од страна на судот.
- Судот да обезбеди рамноправност на странките во постапката и да се воздржи од несоодветна ех парте комуникација со обвинителството.
- Судот само по исклучок да предлага изведување на докази.
- Овозможување на материјално - технички предуслови за забележување на текот на главната расправа, односно користење на современите техники на регистрирање утврдени со ЗКП.
- Принципот на јавност во судењето да се запази и преку јавно објавување на местото и времето на судењето.
- Да се утврди можност за оспорување на преводот доколку странката се сомнева дека истиот е некомпетентен или пристрасен имајќи во предвид суштинското значење за остварување на фер и правично судење.
- Судот задолжително да врши поука за правото на жалба, како и за правото на одговор по жалба кое како гаранција е утврдено со член 2 од Протоколот 7 кон Европската конвенција за човекови права во кој се предвидува правото на жалба во кривични дела.

5. РЕГИОНАЛНА И СУДСКА ПРАКСА - ГЕНЕРАЛНИ ПРЕПОРАКИ

Искуството во борбата против корупцијата во изминативе неколку години покажува дека решавањето на предизвикот со корупцијата во цел регион ќе бара вложување напори на многу фронтови како и активно вклучување на сите локални и меѓународни заинтересирани страни на подолг период. При тоа три клучни области треба да бидат приоритет на земјите во регионот:

1. Ефикасното гонење на корумпираните високи политичари и високи државни службеници е единствен начин да се испрати силна порака дека “од никого и спрема никого корупцијата нема да биде толерирана”. Праксата во Хрватска и Словенија со изведувањето на корумпираните политичари пред лицето на правдата се покажа како многу ефикасно во зајакнување на антикорупциските мерки .
2. Независен механизам за следење на корупцијата треба да се воведо на национално и регионално ниво со цел да се дојде до изворни податоци па преку нивна анализа од добиените податоци да се најдат најсоодветните

алатки за следење на корупцијата а со тоа и нејзино дијагностицирање и наоѓање на најсоодветни оружја за борба против нејзе и за нејзино искоренување преку повеќе приоритети меѓу кои како клучен треба да биде зголемување на отчетноста на властите особено во владеењето на претпријатијата во државна сопственост.

3. Меѓународната заедница, а пред се Европската Унија треба директно да ги поддржат граѓанските организации кои работат на оваа проблематика во регионот затоа што само така тие ќе бидат прифатени од пошироката јавност и на тој начин ќе се обезбеди нивно поактивно учество. Одговорноста и отчетноста на владините тела кон меѓународните организации не треба да има предност во однос на одговорноста пред локалното гласачко тело. И на тој начин ќе се зголеми ефикасноста на меѓународната помош од која ќе се црпат вештините, искуствата за следење и анализа на корумпираноста.

Иако се направени бројни напори за изнаоѓање на решенија за борбата против корупцијата и нејзино намалување, сузбивање и целосно искоренување, не постои одржлив механизам за евалуација на антикорупциската политика. За тоа се потребни статистички податоци за постигнатите резултати на сите полиња (истраги, обвиненија, административни мерки, одземање на имотната корист) и се тоа следено од независни тела, надворешни лица со вклучување на граѓанското општество и изградување на основни пристапи и компоненти на не административни системи за следење на корупцијата .

Спроведување на механизми за повратна информација за спроведувањето на антикорупциската политика е од суштинско значење. Таков механизам може да се заснова на нови инструменти кои праксата ги покажа како достапни. Таков е примерот со "Интегрираната алатка за следење на спроведувањето на антикорупциското законодавство" развиен од страна на Центарот за проучување на демократијата и Универзитетот во Тренто. Таа дава можност на инволвираните во борбата против корупцијата да ги проценат ризиците за корупција во дадена владина институција и да го согледаат ефектот од соодветната антикорупциска политика. Не помало значење треба да имаат и специјализираните антикорупциски агенции и агенции за надзор како националните ревизорски институции вклучувајќи ги и нивните буџети објекти и персонал кои треба да бидат со широка надлежност што им е дадена. Тие заради поголема транспарентност треба да даваат потесни годишни или среднорочни програми кои ќе им даваат приоритет на видот и областа на превенцијата.

Антикорупциската борба треба рамномерно да биде распоредена помеѓу повеќе владини тела. Се наметнува потребата од проширување на законските инкриминации кое бара целосно ангажирање на сите јавни тела за справување со корупцијата во своите редови наместо едноставно префрлување на одговорноста на гонење на полицијата и јавните обвинителства. И покрај тоа што се забележува

подобрување на состојбите, потребно е и понатаму да се работи на јакнење на капацитетите на ОЈО како би се зголемила нивната ефикасност во однос на откривање на коруптивните кривични дела. Истражувањата покажуваат дека и понатаму носител на овој процес е МВР, но и дека улогата на ОЈО е подобрена.

Отсуството на примена на мерката проширена конфискација има значајна улога во крајните резултати за сузбивање на овај вид криминал. Примената на оваа мерка која досега според набљудувањето на судските предмети покажа дека незначително се применува со само во 5% од предметите а изречена е навистина премалку бидејќи по дефиниција коруптивните дела се противправни поведенија со краен резултат стекнување на противправен начин на огромни материјални средства. Одземањето на тие имотни средства со изрекувањето на мерката за одземање на предмети е една од најважните алатки која ќе ги доведе во размислување сторителите дали да преземат нешто кога постои опасност дека сè што е незаконски стекнато ќе им биде конфискувано - одземено покрај неизбежната санкција и кривична казна.

Со цел да се подобрат капацитетите на органите на прогонот околу идентификување на коруптивните дела и целосно и навремено прибирање на сите докази за аргументирање на една целосна фактичка состојба неопходно се постојани обуки кај сите инволвирани во овие постапки со што би ги следеле навремено сите појавни облици на овај вид криминал неговото идентификување во секој појавен облик, кој постојано се менува со специфични карактери како по однос на самите кривични дела така и по однос на видот и индивидуалните својства на сторителите така и по на начинот на докажување.

Програмите за надворешна помош не смеат да бидат изоставени. Како пример меѓународната антикорупциска помош за националните влади треба да предвиди посилна улога на граѓанското општество. Ова вклучува и учество на граѓанските организации како партнери за спроведување следење и ресурсни организации, особено во евалуацијата на влијанието на проектите како што е овај.

Подготовката и наодите на редовните извештаи на Европската Комисија треба да бидат целосно вградени во локалната политика преку потпирање на локалното граѓанско општество и бизнис заедницата.

Сите добиени резултати од домашните локални власти, меѓународните извештаи и посебно извештаите на граѓанските организации како непосредни набљудувачи на водење на судските постапки во борбата против корупцијата треба да бидат транспарентни и одговорни зошто само со заеднички сили и користење на искуствата од другите земји со непосредно следење на состојбите во нашата република и целосно ангажирање на сите инволвирани ќе се постигнат добри резултати кои ќе бидат поттик кон елиминирање, а крајно оптимистички и искоренување на овај вид криминал кој не само што е еден од најраспространетите облици на криминал туку што е уште пострашно со него се нарушуваат човековите права и се поткопува човечкото достоинство.

Ова се согледувања од истражувањата кои повеќе години наназад преку мониторинг на судски постапки во врска со корупцијата во Македонија ги спроведува Коалицијата “Сите за правично судење” преку следење на судски процеси пред Одделението за организиран криминал и корупција како и пред останатите судови во Република Македонија. При анализата на казнената политика на судовите преку изречените казни за овај вид криминал оценет во светот како најтежок по однос на економската стабилност на секоја една држава потврди дека казнената политика е блага, а изречените казни најчесто се на границата на законскиот минимум што е во расчекор со настојувањата за посериозна заштита на добрата што се штитат со овие кривични дела. Токму тука треба и да се бара причината за рецидивизмот кај одреден број сторители на кој изречената несоодветна блага казна не делувала воспитно, туку напротив ги охрабрила дека може да се обидат и по втор пат особено ако не е применета мерката конфискација на имот стекнат на противзаконски начин и ако изречената кумулативна парична казна е мала. Ова дури и во не ретки случаи охрабрува и нови сторители на лесен начин да се стекната со голема имотна корист.

*д-р Мирјана Иванова Бојаџиевска
Претседателка на
Коалиција “Сите за правично судење”*

6. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Арнаудовски, Љупчо проф. д-р, Доцент д-р Слаѓана Тасева, Сузана Салиу, “Анализа за Потребата од следење на судски предмети од областа на корупцијата”, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2007 година
- Брашер Тајд, Лидија - Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: кон поеднообразен систем, Скопје, 2012
- Гогов, Богданчо д-р, “Реформа на казнената политика или нешто друго”, 1.02 Прегледна научна статија УДК343.19.077.6.04(497.7)
- Законот за азил и привремена заштита, www.pravdiko.mk/zakon-za-azil-i-privremena-zashtita/
- Закон за кривична постапка, Сл.весник 150/2010 од 18.11.2010 година
- Закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната (Службен весник на РМ бр.199/14)
Калајџиев Гордан и други, Судската ефикасност во справување со организираниот криминал и корупција, Коалиција Сите за правично судење Скопје 2013
www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/Korupcija_2013_MKD.pdf;
- Миленковиќ – Темелковска Тања, Судската ефикасност во заштита на човековите права во предметите од областа на корупцијата, Коалиција Сите за правично судење, Скопје 2011;
- Правилник за начинот на одмерување на казните (Службен весник на РМ бр.64/14).
- Правично судење, Прирачник / Fair Trials Manual, Фонд за хуманитарно право Белград 2001 (превод на Amnesty International Fair Trials Manual;
- Прирачник за Закон за Кривична Постапка, Министерство за Внатрешни Работи Биро за Јавна Безбедност Центар за Обука, Скопје, 2012
- Томшиќ – Стојковска, Аница, “Судската ефикасност и остварувањето на фер и правично судење”- Коалиција Сите за правично судење, 2014 година
www.all4fairtrials.org.mk/Main_files/Korupcija_2015_MKD.pdf
- Четврт круг на евалуација - Превенција на корупцијата кај членовите на парламентот, судиите и обвинителите,
www.pravda.gov.mk/documents/Izvestaj%20na%20GRECO%20za%20eval%20na%20RM_Cetvrt%20krug_mk.pdf

Меѓународни документи и стандарди:

- Европска Конвенција за човекови права, (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf), Совет на Европа, 1950 година;
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права, усвоен на Генералното собрание на ООН во 1966 година;

- Петти состанок на Пристапниот дијалог на високо ниво меѓу Република Македонија и Европската комисија, 18.09.2015
- Progress report Macedonia 2015, www.wbcrti.info/object/document/14557/attach/20151110_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf
- The former Yugoslav Republic of Macedonia: Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015, www.ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf
- Универзалната декларација за човекови права на Обединети Нации, 1948 година;
- Urgent Reform Priorities For The Former Yugoslav Republic Of Macedonia, June 2015, www.ec.europa.eu/enlargement/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf

www.all4fairtrials.org.mk